

Bedüzzaman Said Nursî'de Belagat Kavramı -Kavram Okuması ve Kur'ânî Boyutları-

Prof. Dr. Azîz Muhammed ADMÂN¹

Necran Üniversitesi, Suudi Arabistan
trc. Cüneyt M. Şimşek

Öz

Bu ilmî çalışma, Bedüzzaman Said Nursî'nin (rh), belagatla ilgili pek çok kavram, düşünce ve edebî tenkidi barındıran Risale-i Nur külliyyatındaki 'belagat' kavramını incelemeyi hedeflemektedir. Risale-i Nurların bir kısmında şuurlu ve inceden inceye yapılacak bir okuma, bunların üzerindeki perdeyi kaldıracak, aralarında inceden kaynaklanan farklılıkları açığa çıkarmak için insanî belagatin karşısında Kur'ânî belagatin hakikatini setreden örtüleri açıp dağıtacaktır. Nursî'nin fikirlerini bir bütün halinde okuyan kişi, onun belagat mirası ile ilgili bazı problemleri ele aldığını görecektir. Bu yüzden, yapılacak araştırma modern belagat dersinde bir tuğla mesabesindeki kavram/ıstılah sistemini yakından incelemeyi gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte, Nursî'nin, Kur'an-ı Kerim'in tefsirinde kullandığı belagatla ilgili kavramlar ağını tesbit etmenin zorluğunu da kabul ediyoruz. Ancak, makul ve sabırla yapılan bir Risale okuması, bu ilmî çalışmada dile getirilen gayelere ulaşmanın yolunu hazırlayacaktır.

Risale-i Nur'un, binlerce sayfasıyla Kur'an'ın belagati alanında yolumuzu aydınlatan fikirlerin tükenmez bir kaynağı olduğu tartışılmaz bir husustur. Nursî, eserlerinde belagatin sınırlarını ve muhtelif vecihlerini araştırmaktadır. Müellif, bu mesleğin zorluğunun yanı sıra, siyasî, psikolojik, ruhî, terbiyevî ve bilgi/marifet açısından birçok engellerle dolu olduğunu da bizzat ikrar etmektedir. Diğer yandan, Nursî'nin belagatle ilgili düşünceleri Risale-i Nur'da dağınık bir şekilde, birbirinden uzak yerlerde bulunmaktadır. Bu yüzden, bunların manalarının anlaşılması çok sabırlı olmayı gerektirmektedir.

Nursî, Arap belagatinde bir teori/nazariye inşa etmeye muvaffak olabildi mi? Yoksa, onun belagatle ilgili düşünceleri eski belagat mirasının bir uzantısından mı ibarettir? Onun belagat ve estetikle ilgili bilincini oluşturan referans/otorite nedir? Bu ölümsüz başarıyı besleyip büyüten siyasî ve psikolojik sebepler, Risale-i Nur'un ulaşmak istediği metodolojik disiplin ve sağlam/makul bir bilgi tertib etme/oluşturma gayelerinin tahakkukuna engel olmuş mudur? Bu kavramlar Kur'an'ın belagati alanında bir teorinin nüvelerini oluşturuyor mu? Kur'ânî belagatin esasları, dayanakları ve ilkeleri nelerdir?

Bu sorulara cevap verme çabası, Nursî'ye göre Kur'ânî bir perspektiften iman hakikatlerinin ispatına ve tespitine dayanan belagat kavramını ortaya çıkarma isteğini tahrik eden bir buluşma noktasıdır. Nursî, Kur'an metninin semasında bazı kavramları bina etmek için, beyânî ve gerçeklikle ilişkisi olan temsilin, gücünü kendinden alan özelliği ve insanlar arasında en adil sınıflandırmayı yapan akli muhakemelerin rehberliği ile harekete geçmiştir. İnsafli bir araştırmacının, Nursî'nin Risalelerin telifinde Allah'tan (cc) istediği ruhî gücü, sıradışı ispat tekniğini ve Rabbânî bilgi yardımını görmezden gelmesi mümkün değildir. Bu devasa güç, ehl-i tasavvufun uzun zamandır tecrübe ettiği irfânî ve ruhî vecde çok benzemektedir. Bu yüzden, Risale-i Nur'da araştırma yapan bir araştırmacı, marifet vesilelerin azlığı ve kaynağın zorluğu ve talep edilen hususun inceliğine rağmen bu mane-

vi semalara yükselmeye muhtaçtır.

Nursî'nin bazı fikirlerinde, dile getirilen mana son derece gizli ve kapalıdır. Safi bir zihnin ve hakikate nüfuz eden bir aklın sahibinden başka hiç kimsenin anlayamayacağı incecik mana ve nükteler çokça zikredilmektedir. Elinizdeki bu anatomik araştırma, basitliğine rağmen, Nursî'nin eserlerinden yardım alarak bazı fikir ve kavramların derinliğine nüfuz etmeye çalışacaktır. Bunu yaparken, nitelemelerinde mübalağadan kaçınacak ve konuyu örnek ve misallere de boğmayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Belagat, İ'caz, Kur'an, Risale-i Nur, Said Nursi

Eloquence in the Views of Bedüzzaman Said Nursi -A Concept Analysis and its Qur'anic Aspects-

Abstract

This paper aims to examine the concepts and ideas of “eloquence” as pertaining to Said Nursi's Risale-i Nur corpus. This paper will pursue an in-depth study of some particular sections of the Risale-i Nur with the aim to uncover the essential differences distinguishing the ordinary eloquence and rhetoric of mankind from that of the verity of the Qur'an's eloquence. It has been recognised that if one person examines Nursi's ideas, he will note that Nursi deals with some problems related to the origin and heritage of rhetorical style. Therefore, it has become necessary to examine it closely as part of a conceptual system within the field of contemporary research studies in oratory and rhetoric. Nonetheless, it is accepted that the sort of concepts pertaining to the method of oratory and eloquence used by Nursi in his Qur'anic exegesis is difficult to pin down and locate. However, the path is open for a reasonable and patient reader of the Risale-i Nur to attain and reach such a difficult goal as part of this scholarly research.

It is an unarguable matter that the Risale-i Nur, throughout its thousands of pages - is an unending source for enlightening us and illuminating our knowledge in the field of the Qur'an's eloquence. In his writings, Nursi investigated the limitations of oratory eloquence as well as studying it from various angles. Alongside the existing difficulties inherent in this study, the author has acknowledged the many political, psychological and spiritual obstacles as well as personal limitations impacting the work. On the other hand, Nursi's ideas on eloquent oratory have been found to be spread throughout the Risale-i Nur in an unorganised and sporadic fashion. Therefore, to understand them requires a lot of patience.

Was it possible for Nursi to be successful in building a theory pertaining to Arab oratory and rhetoric? Are Nursi's ideas on rhetoric, rather, a composition derived from an extension of rhetoric which bears its heritage from older periods? And what source or reference lies at the basis of Nursi's thoughts on rhetoric and aesthetics? Have politics and various psychological factors acted as barriers and obstructions to the noble heavenly aims of generating sound knowledge - as espoused by the methodological discipline of the Risale-i Nur? Do these concepts produce core theories pertaining to the field of the Qur'an's oratory eloquence? And what are the fundamentals, bases and principles of

Qur'anic eloquence and rhetoric?

The effort to answer these questions lies in the demonstration of the truths of belief via Nursi's perspective of the Qur'an, and through this - helps unveil the reality of the concept of eloquence. Such a perspective has helped to guide the reasoned judgements and the most just and fair opinions amongst people who encounter it. It has not been possible for a conscientious researcher or scholar to ignore the spiritual vitality, extraordinary technique of proofs or the evidence of God's assistance inherent in the knowledge Nursi articulated in his Risale-i Nur treatises. This great spirit and vitality is very similar to the knowledge long demonstrated by the inspired people of Sufism. Therefore, even though there is a rarity of scholars who have expertise in Risale-i Nur research, and despite the difficulty in funding and growth of this area - there is still a great need for this endeavour. Having said this, it is important to note that the meanings of some of Nursi's ideas are mentioned in the most obscure and impenetrable fashion. These highly minute and subtle meanings have not been understood except for those with a sound intellect and those who possess a mind that can penetrate deeply into the heart of such truths. Despite the simplicity of the research anatomy in front of your hands, this study will aim to penetrate the depths of meaning resident in some of the ideas and concepts derived from Nursi's works. While doing this, the study will abstain from exaggerated characteristics or attributions and will provide many suitable examples and illustrations pertaining to the subject.

Keywords: Eloquence, I'jaz, Qur'an, Risale-i Nur, Said Nursi

Önsöz

Bu akademik çalışma, büyük allâme Bediüzzaman Said Nursî'nin (1294/1379 h.) Risalelerinde yapılacak bir okumayı takdim etmeyi amaçlamaktadır. Nursî'nin fikirlerinin ansiklopedik tabiatı ve irfânî ve beyânî niteliklerle temâyüz eden üslûbunun özellikleri, belagat ile ilgili ele aldığı en belirgin konuları bizim açımızdan belli bir sayıya hasretmeyi zorlaştırdığına işaret etmek yerinde olacaktır. Zira Risale-i Nur 130 parça risaleden oluşuyor; bunlardan bazıları 1000 sayfaya yakındır (Mesela -Arapça- Sözler 955 sayfadır). Saf metodolojik ilkeler göz önüne alındığında, bu çalışmada müellifin iki eserine yoğunlaşmıştır: "*İşârâtu'l-icâz fi mezânni'l-icâz*", "*Mu'cizât-ı Kur'aniye Risalesi*".

İlmî metodolojinin gereklerinden birisi de, faraziyelerin ve mukaddimelerin araştırmanın sonuçları ile bir insicam içinde olmasıdır. Ne var ki, Nursî'nin telif biçiminin tabiatı ve özellikleri, '*İşârâtu'l-icâz*', '*Mu'cizât-ı Kur'aniye*' ve diğer Risalelerde dağınık bir şekilde bulunan '*belagat*' kavramı ile ne kastettiğini mümkün merteye bizleri anlama çabasına sevk etmektedir. Bu bakımdan Nursî, aşağıda değineceğimiz hususlardan ötürü, bilginin kategorize edilmesine yönelik usule bağlı kalmaksızın serbest bir yol izlemiştir ki, söz konusu bu hususlar, dört dörtlük metodolojik bir telifin önünde bulunan engellerdir:

1. Tarihî ve siyâsî hususlar (I. Dünya Savaşı şartları)

2. Eğitimi ilgili gayeleri ve bunların marifet/bilgi ve terbiye açısından mak-satlarını göz önünde bulundurmak.

3. Hakikate muhatap olanların zihin safiyetini, ruhunu bulandırmamayı, şüpheleri açıp göstermekle aklını kirletmemeyi göz önünde bulundurmak; Nursî'ye göre şüpheleri zikretmeden bunlara cevap vermek, okuyucunun kalbini temiz ve zihnini safi tutmanın en selametli yoludur.

4. Eski Said ve Yeni Said üslûbunu yeniden gözden geçirme alanında ilmî şahsiyetini keşfetmeye sevk eden sürekli değişen vicdani ve psikolojik halleri.

Bediüzzaman Said Nursî (rh), metodolojik ve edebî tenkitle ilgili eşsiz duyarlılığı ile, i'câz ve Kur'an'ın belagatiyle ilgili konularda, güçlü bir araştırma metodu ve düzenli bir sisteme muhtaç olduğunu idrak etmiştir. Ne var ki, içinde yaşadığı siyasi ve sosyal çevre ile, ruhi, psikolojik şartları, Risale-i Nur'un, Nursî'nin dile getirdiği kemal noktaya ulaşmasına engel olmuştur. Telif ve konuların kategorize edilmesindeki metodunun noksanîyetini kabul edip, konu üzerinde düşünmeye olan ihtiyaca işaretleri, bu konuda yaptığı uyarılar ve ortaya koyduğu hususları tefsir etmenin faydalarına değinmesine rağmen, Nursî (rh), ruhi duyarlılığı, maksadının doğruluğu ve niyetinin safiyetinden dolayı telifatını düzenleyip belli bir sisteme koyma yoluna gitmemiştir.

Telife eşlik eden bu vicdani ve psikolojik şartlar içinde, Nursî, yaptığı çalışmanın, üzerinde dikkatli ve sürekli bir şekilde düşünmeye muhtaç olan en yakın yaklaşım olduğunu kabul etmekle birlikte, noksanlıklarını da kabul ederek itiraf eder. Bu bakımdan, bunlar tefsirin kaynakları ve referansları arasında yer alır; yoksa bu eserler, tefsir kelimesinin taşıdığı, ilmî araçlar ve özel metodolojik uygulamalar açısından tam anlamı itibarıyla mütakâmil birer tefsir değildirler. Zira mesleğin zorluğunu ve kaynağın inceliğini itirafı ile beraber, Bediüzzaman Said Nursî'yi tefsir denizine dalmaya sevk eden hususlar, şevk, kalp ve ruh safiyetidir.

Nursî'de, bu eserlerin tasnifi esnasında, ilmî metodolojinin birtakım gerekleri ile kendisini bağlamasının yanı sıra, kitabına koyduğu şu başlık da bu metodolojik bilince şahitlik etmektedir: *İşârâtu'l-i'câz fi mezânni'l-icâz*. Muhtemelen Nursî'nin '*İşârât*' kelimesini seçmesinde maksadı, her bir ayette inceden inceye bir tetkikat yapmak olmadığına işaret etmektir. Zira bu çalışmalar, Allah'ın melekûtunda acz ve fakrını bilme şuru ile bir kulluk tavrı içindeki vicdani ve psikolojik bir halette, gaybî bulutlardan kendisine dökülüp gelen birtakım parıltılar ve nurlardır.

A. Araştırmanın Zorlukları

Akıl sahipleri, her kim bir eser telif ederse, hedef tahtasına konulacağı ve insanlara aklî seviyesini arz edeceği konusunda ittifak ederler. Büyük bir ihtimalle, Bediüzzaman Said Nursî de, kaleme aldığı eserlerin araştırmacılar, takipçileri

ve düşmanları tarafından analizinin, eleştirisinin ve enine boyuna okunacağına tamamen farkındaydı. Nitekim, Nursî'nin fikir ve marifet ürünü eserlerinin araştırılması, tetkiki ve okunması aşağıda kaydedeceğim bazı hakikatleri ortaya çıkarmaktadır:

1. Risale-i Nurların derin tahkike ve irfana dayalı ve sağlam bir yapı içinde bir bütün olarak, hem bir fikir hem de bir medeniyet düşüncesi olarak teşekkülü.

2. Eşine az rastlanır bir tarzda, Nursî'yi yazmaya tahrik eden hususun, irfânî ve ruhî alanda iman hakikatlerinin ispat ve tespitinin oluşu.

3. Beyan ve dilin oluşturduğu i'câz kulesinde, Nursî'nin, belagat ve i'câz ile ilgili fikirleri ile bir tuğla inşa etmiş olması; zira Nursî, bu telifleri ile son derece seviyeli ve ilmî bir şekilde kadim belagat geleneğini temsil ediyordu. Bu durum da müellifi, bizzat kendi başına var olabilen bir bilgi/marifet alanı inşa etmeye sevk etmişti.

1. Nursî, söylemin ve modern stilistliğin teorilerine dayanan estetik ve edebî tenkitle ilgili bir ilkeler manzumesi tesis etmiştir.

Özellikle "*İşârâtu'l-i'câz*" ve "*Mu'cizât-ı Kur'aniye*"yi okuyan kişi, Kur'an'ın belagati ve beyânî i'câzı konusunda Nursî'nin dikkat çeken bir cehd sarf ettiğini görecektir. Ki bu cehd, tipik, alışılmış okuma biçimlerini, çok geniş estetik boyutlara taşıyarak fazlasıyla aşmaktadır. Bu makamda, Nursî'de Kur'ânî belagat kavramının araştırılmasına metodolojik bir giriş niteliğinde gördüğümüz bazı sorular sormak yerinde olacaktır. Nursî, Arap dilinin konularına yaklaşımında orijinal fikirleri olan bir müceddid mi, yoksa sadece eskilerin söylediklerini derleyip toparlayan bir nakilci mi? Kendisinden öncekileri ve kendi asrındakileri aşmış birisi mi, yoksa kadim belagat araştırmaları kültürünün bir uzantısı mı? Arap dilinin sanat ve belagati ile ilgili bilincini oluşturan ana kaynaklar nelerdir? Kaleme aldığı işaretler ve tenbihatlar bir bütün olarak, Arap belagat mirasında nakd (edebî tenkid) ve belagatle ilgili bir teorinin/nazariyenin tohumlarını teşkil ediyor mu? Kur'ânî belagat kavramının tespitinde yardım aldığı usul ve prensipler nelerdir?

B. Nursî'ye Göre Anahatlarıyla Belagat Kavramı²

1. Nursî'ye Göre Kur'an'ın İ'câzının Belagat ile İlişkisi

Şüphe yok ki, Nursî'ye göre belagat kavramının araştırılması, Risale-i Nur'da yorucu bir cehd ve zor bir seyahati gerektirmektedir. Muhtemelen, buradaki zorluk Risalelerin hacminin büyüklüğünde -daha önce dile getirildiği gibi- ve belagat kavramının eserlerinde dağınık bir şekilde yer almasında yatmaktadır. Bu vaziyet de, münhasıran bu maksatla yapılacak bir okumayı gerekli kılmaktadır. Aynı şekilde Nursî'nin üslûbu da belagat kavramının araştırılmasını zorlaştırmakta ve hatta hedeflenen amacın kaybolmasına yol açabilmektedir.

Risale-i Nurların okuyucusu kendisini, muhtelif meşrepler, uzmanlık alanları ve kaynakları olan farklı şahsiyetlere sahip bir zatın önünde bulur: Bir yanda irfan fezasında sürekli Rabbini tesbih ile meşgul zahid bir Said Nursî yer alırken, diğer yanda Beyân ve Meânî ilimlerinin denizlerine dalmış bir belagat âlimi olarak fikirlerinden çokça ilham alıp açık ya da gizli olarak defalarca kendisinden söz ettiği belagatçilerin üstadı Abdülkâhir el-Cürcânî'nin önündeymiş gibi hareket eden başka bir Nursî yer alır. Bir diğer tarafta ise, I. Dünya Savaşı'nın tehlikelerine dalmış olan Said'in askerlik temsilcilerinin üslûbunu bolca kullanan askerî şahsiyeti yer alır. Bunların dışında onun daha başka şahsiyetleri de vardır.

Aynı şahsın, birden fazla ve fakat iç içe girmiş yönlerini birbirinden ayırmanın, konuya metodolojik/sistematik yaklaşımın şartları arasında yer aldığı şüphe yoktur. Böyle yaparak, bu incelemede asıl maksadımız olan belagat boyutu üzerine yoğunlaşmamız mümkün olacaktır. Dikkatli bir araştırmacı, Kur'an'ın belagati kavramına, Kur'an'ın i'câzı düşüncesinden ayrı olarak ulaşmanın Nursî'ye göre mümkün olmadığını bilir. Zira Arap belagatinin konuları, Kur'an'ın i'câzıyla, tarihî ve organik olarak son derece yakından irtibatlıdır. Nitekim, Nursî de, i'câzı, belagete ait incelikler ve estetik nüktelerden ibaret olarak gördüğünü ifade etmektedir. Bakara Sûresi'nin tefsirinde şöyle demektedir:

Muhakkak ki i'câz, «الم»in ufkundan teneffüs etmektedir. Zira i'câz, belagat inceliklerinin lem'alarının birbiri ile mezcinden tecelli eden bir nurdur.³

Bakara Suresi'nde belagat ilmine ilişkin dokunuşlar ve estetik sınırlar, söz konusu nurun menbaı ve i'câzın zuhurunun kaynağıdır. Nursî'nin i'câzı, aydınlatıcı bir nura benzetmesi muhtemelen şunu ifade etmektedir: Belagat nüktelerinin nelerde olduğunu bulup ortaya koymak, üstünkörü bir inceleme ile yetinmeyen dikkatli ve güvenilir bir araştırmacının özellikleri arasında yer alır. Zira söz konusu belagat inceliklerinin bir kısmı, gizliliğinden dolayı son derece dikkat ve derinlemesine fikrî bir çaba ister. İnce nükteler, ancak belagat ve belagat usulünde son derece tecrübeli bir uzmanın görebileceği işaretler ve imalardan ibarettir. Bakara Suresi'nin taşıdığı incelikleri idrakte zorlanan kişi, tedaviye ihtiyacı olan mizacı bozulmuş bir kişi veya daha kötü durumda olan, yani belagatin tecellî ettiği semayı gözlemlemekten aciz olan bir mukallittir:

Bu iplerden dokunan yüksek nakşî görmeyen –her ne kadar bazıları çok ince olsa da- belagat sanatında tufeylidir, bu inceliklere muttali olmak için bu işin ehline müracaat etsin.⁴

Allâme Nursî (rh) i'câzı, belagete münhasır kılmaktadır. Bu düşünce, belagat ilminin otoritelerinin de üzerinde ittifak ettiği bir husustur. Bununla birlikte, belagatle ilgili yön, muhakkiklerin mesleği ve onların alanıdır. Bunun dışındaki alanları ve belagatle ilgili yönleri ise, avam-havas herkes anlayabilir. Bu noktadan, Nursî'nin, i'câz ile ilgili çözülmesi zor konuların açılıp, anlaşılması için yüksek bir belagat melekesi ve donanımına sahip olmayı şart koşması kolaylıkla anlaşılabilir.

bilir. Bu konuda şöyle demektedir:

Eğer denilse; İ'câz-ı Kur'ân belagattir. Halbuki umum tabakatın hakları var ki, i'câzında hisseleri bulunsun. Halbuki, belagattaki i'câzı, binde ancak bir muhakkik âlim anlayabilir.⁵

2. İrşâdî Belagat Kavramı

Kadim belagat mirasında bilindiği gibi 'belagat' kavramının, belagat âlimlerinin verdiği bir kısım ayrıntılar ve bu kavramla ilgili yaptıkları şerh ve tefsirlerle birlikte, bir sözün halin muktezasına uygun olması anlamına geldiğinde şüphe yoktur. Bununla birlikte, bize göre, Nursî'nin belagat kavramını anlama biçimi, belagat kavramları sistemine yeni bir bakış açısı getirerek yenilemesinde, son derece olgun bir model ve karakteristik bir sığrama bulunmaktadır. *Zira o, belagati irşad ile bağlamış ve bu haliyle söz konusu kavram varoluşsal, ruhî ve terbiyevî bir kavram haline dönüşmüştür. Yani, böylelikle o, belagatin imanî maksatlarla alakasını tefsir etmiştir.* O halde belagat, bir irşad aracı ve nurânî hakikatlerin yollarına doğru bir yönlendirmedir. Daha açık bir ifade ile, Nursî'nin, belagati irşâdî vazifelerle sınırlaması, belagatin kaynağını ve onun Kur'anî vazifesini belirlemektedir.

Bu şöyle açıklanabilir: Eski belagat alimlerinin örfünde, en geniş manasıyla belagat, lafzın fesahati ve estetik değeri ile irşâdî boyut göz önüne alınmaksızın muhataba mananın nakli vazifesini görmekteydi. Bu doğrultuda bakıldığında, Be-diüzzaman irşâdî belagati şöyle tarif eder:

Kur'an, bütün tabakat-ı beşere mürşid olduğundan, elbette avâmın nazar-ı zâ-hirlerinde bedihî olan şeylerde, ekseriyetin mağlata ve mükâbereye düşeceği mes'eleleri zikretmemesi, belâğat-ı irşadın iktizasındandır. Ve ekseriyetin yanında hissen bilinen şeyleri, lüzumsuz tağyir etmemesi gerektir. Ve onların vazife-i asliyelerinde onlara lâzım olmayan bahisleri ihmal ve icmal etmesi icab eder.⁶

Nursî'nin burada söylediği sözün muktezası şudur: Kevnî ve felsefî bazı konularda Kur'an'ın ayrıntı vermemesi, Kur'an'ın i'câz özellikleri arasında yer alır. Kur'an bu gibi konularda bazan manası kapalı (ibham) bazan de özet ifadeler (icmal) kullanmayı seçer. Bu i'câz mesleği, Kur'an'ın en yüce maksatlarından biri olan bütün beşeriyetin irşadî amacına yöneliktir. İnsanların ikrar ve tasdik alanı içinde kalan tafsilli konularda uzak bir üslûbu gözetmek bu irşâdî belagatin gerekleri arasında yer aldığı gibi, halkın, örfen bildiği ve aşına olduğu hususlarda da, zihinleri karıştırmamak için bunları değiştirmemek yine bu kaidenin gereğidir. O halde, bu alanlarda Kur'an'ın yaptığı ihmal, icmâl ve tafsil, insanların ekseriyetinin bakış açısına bağlı olarak tahakkuk etmiştir. Zira kâinat meydana gelen bazı hadiseleri Kur'an'ın zikretmesinin maksadı, nazarlara onların yaratıcısına çevirmektir. Yoksa bu hadiselerin detaylarına dalmak değildir. Bu noktadan, Nursî, gereksiz yere yapılan detaylı kâinat bahislerini, tebliğ ve irşada engel olan hususlar

arasında görmektedir. Zira bu, vazife açısından asıl maksadın insanın nazarında zayi olup kaybolmasına yol açacaktır. Şöyle der Nursî:

İrşadî belâğatin şe'ni odur ki; umumun nazarını mümaşat etmek ve âmmenin hissini müraat etmek ve cumhurun fikrini ünsiyetlendirmektir. Tâ ki nazarları, lüzumsuz olarak ürkmesin. Ve fikirleri, faydasız bir şekilde teşviş edilmesin ve hisleri, maslahatsız bir tarzda tenfir edilmesin. Demek bunlara karşı yapılan hitab, kemal-i belâğattadır. Hem dahi tam bir irşad ise odur ki; zahir, basit ve kolay olmalı, tâ onları taciz etmesin. Veciz olmalı, tâ şandırmamasın; mücmel olmalı, tâ onlara lüzumsuz gelen tafsilatla uğraşmasınlar.⁷

İrşadî belagat bu manası ile sehl-i mümteni' (söylenmesi kolay zannedilip, benzerini yapmanın zor olduğu sözler) cinsinden olup aşağıdaki maksatların ta-hakkukunu sağlayacaktır:

1. En kolay, uygun ve bilinen üslûpları seçerek, muhatapların seviyesini göz önüne almak.
2. Uzağı yakınlaştırıp, gereksiz sözlere ve fazlalıklara yer vermeyen îcâz üslûbunu seçmek.
3. Halkın anlayış gücünü göz önüne almak; maksada ulaşmayı engelleyen ve biktirici olan tafsile göre icmal daha münasıptir.
4. İnsanlarda bir ünsiyetin oluşması, hakikate karşı yabancılaşmanın giderilmesi, halka yanlış bir şekilde hitap etmenin ve insanların aşına olmadığı idrak enstrümanlarını, anlama ve akıl yürütme araçlarını dikkate almayan belagat üslûplarının yol açtığı kafa karışıklığı ve his avareliğinin önlenmesi, irşadî belagatin meyvelerindedir.

3. Kur'an'ın Belagati ve İnsanın Belagati

Belagatle ilgili tezahürlerinde Kur'anî hitap ile, vicdanî bir tecrübeyi ilham edici bir şekilde dile getirmesi açısından insanî hitap arasında bulunan ve özden kaynaklanan farklılıkları vurgulayan kavramlar, Nursî'nin öncülük ettiği ve enine boyuna ustalıkla açıkladığı merkezî kavramlar arasında yer alır. Kur'anî belagatin Allah'ın kelâmı olduğunu ispat etmek için Nursî, asıl varlığı/vücudu itibarı ile, Kur'anî belagatin sanatsal anlamda devamlılık ve estetik süreklilik taşıdığı, buna mukabil, beşerî hitabın doğuşunda, tabir ve üslûp açısından noksanlıklar bulunduğunu göz önüne alarak, insanî hitap ile ilâhî hitap arasında bir karşılaştırma yaparak şunları söyler:

İnsanın sanatının özelliklerinden birisi de şudur: ilk defa zuhur ettiğinde bir çok açıdan kaba ve nakıs olarak zuhur eder, talâvetten yoksundur. Sonra peyderpey tekemmül eder ve tatlılaşır. Bununla birlikte Kur'an'ın üslûbu ilk defa zuhur ettiğinde, talâvet, tarâvet ve şebâbiyet ile tezahür etmiş ve telâhuk-u efkâr ve insanların birbirlerinden hırsızladıkları fikirler ile mamur olmuş fikirlerle meydan okumuş, bunların hepsini mağlup ederek, 'kendisinin bütün kuvâları ve kudreti yaratan zatın sun'u' olduğunu göstererek onlara galebe ettiğini ilan etmiştir.⁸

Bu metinde, dil ve edebiyatla ilgili kemal ve cemalin kaynağının Kur'an olduğu belirtilmiş, dolayısıyla Kur'an'ın kaynağının ilâhî olduğuna da açıkça işaret edilmiştir. Zira, Kur'an'ın edebîliği, onun kendi zatında bulunan bir özellik olup, ona sonradan âriz olan tesadüfî bir hususiyet değildir. Bu vasıf, Kur'an hitabının ezelden beri ondan ayrılmayan ve ayrılmayacak olan özüne ait bir özelliktir ve insanî kabiliyetlerimizle idrakinden âciz olduğumuz İlâhî cemâlin bir uzantısından ibarettir. Nursî başka bir yerde, insan nefsinin güzel niteliklerle donatılmasında ve kalplerin yumuşatılmasında edebî ifadelerin konumuna işaret eder. Zira, Kur'anî edebiyat, güzel ibare ve ifadelere ünsiyet edip hoşlanan insan nefesine karşı daha etkilidir. Bu bağlamda Nursî (rh) şunları söyler:

Hem yine, insanlığın hasiyeti olan nâतिकيyyetin netice ve semeresinden mu'cize-i kübra hâsıyetine bak, teemmül eyle! Yani, insaniyete mahsus edebiyat ve belâğatını düşün. Sonra da, beşerin ruhunu en üstün derece ile terbiye eden ve vicdanını en latif şekilde tasaffî ettiren; ve fikrini en güzel tarzda tezyin eyleyen; ve kalbini en inbisatlı şekilde genişleten şey, yine o edebiyatın bir çeşidi olduğunu bil! Ve bu edebiyat nev'i, bir hikmete binaen, fenlerin, bilgilerin en sadelisi ve en geniş mecallisi ve en çok nüfuzlusu ve en çok te'sirlisi ve beşerin kalbine en çok yapışanı olduğunu görürsün.. Hatta bu nevi edebiyat, adeta bütün fenlerin sultanı gibidir denilebilir. Feteemmel!⁹

Yüksek edeb/edebiyat, beşer nefsinin kendisiyle ruhanî arınmaya, vicdanî temizliğe ve nefsî paklığa yükseldiği edeptir. Belagat bu manası ile, mucize çerçevesini aşarak, terbiyevî rehberliğe ve aklî bir irşada dönüşür. Sanki Nursî, Kur'an'ın edebî ile beşerî edebî birbirinden ayırdetmeyi murad etmiştir. Nursî, adeta iç huzurunun kaynaklarına ve kalbin saadetine müteveccih olan Kur'an'ın edebî ile, kimi zaman açıkça görülen abesiyetten uzak olmayan edebî/edebiyatı beşerî anlamı ile birbirinden ayırmayı murad etmektedir. Nursî, Kur'an'ın edebiyatına, onun estetik ve ruhî üstünlüğünü ispat etme sadedince, Kur'an'ı ölümsüz en güzel bir sanat vesikası hükmündeki *Muallaka şiirleri* ile karşılaştırır ve şöyle der:

Kur'an-ı Kerim o zamandan bugüne kadar öyle bir belâğat izhar etti ki, şairlerin en belîğ kasideleri olan *Muallaka-ı Seb'a'yı* bile kıymetten düşürdü.¹⁰

Nursî, ayetlerdeki icmâlî silsileler açısından Kur'an'ın belagatinin eşsiz olduğunu gösteren niteliklerden bir başkasını daha ortaya koymaktadır: Bu nitelik, ayetlerin anî ve def'î olarak gelişen bir tarzı ima eder şekilde birbiri ardısıra i'câzın ve icâzın en zirvesinde gelmesidir. Bu makamda Nursî şu hususa işaret eder:

Evet, Kur'an'ın âyetlerine insaf ile dikkat edilse görünüyor ki: Sâir kitaplar gibi bir-iki maksadı tâkib eden tedricî bir fikrin silsilesine benzemiyor. Belki, def'î ve ânî bir tavır var ve ilkâ olunuyor bir gidişatı var ve beraber gelen herbir tائفesi müstakil olarak uzak bir yerden ve gâyet ciddi ve ehemmiyetli bir muhaberenin tek tek, kısa kısa bir sûrette geldiğinin nişanı var.¹¹

Bu yüzden Kur'an nazımının Kur'an ayetlerini arz etme biçimi, sun'î bir şekilde kurgulanarak oluşturulmuş bir fikrî silsile ile bağlı olan edebî arzdan tama-

men farklıdır. Zira yalnızca Kur'an'ın arzında hikmet tecellî etmektedir. Kur'an ayetleri bu arzda, birdenbire, birbirine kardeş bir şekilde, sanki boyun boyuna vermiş bir tarzda, birbirine uyumlu zaman ve tabirlerin bağlamında gelmektedir. Zira ayetler, mana farklılıkları (temeyyüz) ve icazın gözetildiği hususlarla nazil olmaktadır.

4. Kur'anî Belagatin Esasları ve Özellikleri

Risale-i Nurların Kur'an'ın belagati ve bu belagatin unsurlarının bahisleri ile dolu olduğunu kabul etmek zorundayız. Saf metodolojik kaygıları göz önüne alarak söz konusu özelliklerin en belirgin olanlarını ele alacağım; zira bu makam, konunun üzerinde enine boyuna durmaya izin vermemektedir.

a. Kur'an'ın Fitrî Selâseti/Akıcılığı

Kur'an'ın belagati sahasında Nursî'nin en belirgin başarılarından birisi, Kur'an'ın hakikatlerini tabir için kullandığı vesileleri, belagatin ruhuna uygun bir irşada bağlamasıdır. Bu bağ, akli ve duyguları ikna' etmenin bir vesilesi olması itibarıyla belagat ile imanî maksatlar arasında bulunan sağlam ve güçlü ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Muhtemelen Kur'an'ın belagat esasları içinde en ayan-beyan olanı, parıl parıl parlayan ve tekellüfsüz, karışıklıktan azade, bilinmezlik ve kapalılıktan uzak bir şekilde safî bir su gibi dökülen üslûbunun selâsetidir. Bu üslûp, öylesine akıcıdır ki, lafız ve mana ona itaat ederek boyun bükmüşlerdir. Şüphesiz bu selâset fitrî olup Kur'an'ın üslûbu içinde kökleşmiş bir özellik olarak bulunmaktadır. Bu selâset, tufeylî/dahîl olup da Kur'an semasında fazladan bir unsur olarak bulunuyor değildir. Muhatabın seviyesinin sınırlılığı bu selâset içinde gözetilmektedir. Halkın çoğunluğu bu özelliğinden dolayı Kur'an mesajını kabul, beğeni ve takdir ile kabul edip almaktadır. Konuyla ilgili olarak Bedüzzaman şöyle der:

Ve tercümanın ümmiyet mertebesini tam riayet etmek sırrıyla, hiçbir tekellûf ve hiçbir tasannu ve hiçbir gösterişe meydan vermeden selâset-i fitriyesini ve doğrudan doğruya semadan gelmesini ve en kesretli olan tabakat-ı avâmın basit fehimlerini tenezzülât-ı kelâmiye ile okşamak hikmetiyle, en ziyade sema ve arz gibi en zâhir ve bedihî sayfalarını açıp o âdiyat altındaki hârikulâde mu'cizât-ı kudretini ve mânidar sutûr-u hikmetini ders vermekle lûtf-u irşadda güzel bir i'caz gösterir.¹²

b. Kur'an'ın Câmîyyeti

Bedüzzaman'a göre, Kur'an'ın hitabının muhtelif belagat üslûpları ve kâinata ait ilim ve marifetleri kapsayıcılığından söz etmesi noktasında eşi yoktur. Kur'an bu câmîyyet ile muhtelif ilimleri, edepleri ve ahlakî faziletleri içine alan çok yönlü bir fihrist hükmündedir. Bu câmîyyette Nursî'nin dikkatini çeken husus, sonsuz bir incelik ve hiçbir kesintinin, karışıklığın ve ahenksizliğin bulunmadığı bir şekilde hakikatlerin birbirini takiben arz edilmesidir. Bu bağlamda Nursî şunları söyler:

Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın surelerine ve ayetlerine ve hususan surelerin fatihalarına, ayetlerin mebde' ve makta'larına dikkat edilse görünüyor ki: Belâğatların bütün enva'ını, fezâil-i kelâmîyenin bütün aksâmını, ulvî üslûbların bütün esnâfını, mehâsin-i ahlâkiyenin bütün efrâdını, ulûm-u kevnîyenin bütün fezelelerini, maârif-i İllâhiyenin bütün fihristelerini, hayat-ı şahsiye ve içtimaiye-i beşerîyenin bütün nâfi' düsturlarını ve hikmet-i âliye-i kâinatın bütün nuranî kanunlarını cem'etmekle beraber hiçbir müşevveşiyet eseri görünmüyor. Elhak, o kadar ecnâs-ı muhtelifeyi bir yerde toplayıp bir münakaşa, bir karışık çıkmamak, kakhâr bir nizam-ı icâzînin işi olabilir.¹³

Nursî beş esastan meydana gelen *câmiyyet* kavramını daha ayrıntılı olarak ele alır; bunların içinde Kur'an'ın belagati kavramı ile daha yakından ilişkili olanlar vardır. Bu duruma şu sözleri ile işaret etmektedir:

Üçüncü Menba ise, beş cihetle harika bir *câmiyyet* vardır. Lafzında, manasında, ahkamda, hem ilminde, makâsıdın mîzanı. Lafzı tazammun eder pek vâsi ihtimalât, hem vücuh-u kesire ki, herbiri nazar-ı belâğatta müstahsen, Arabîce sahih, sır-ı teşrii layık görüyor anı.¹⁴

Mana genişlemesi (tevesşü'), lafza ait bir zenginliktir. Delâletlerin zenginliği ise, kapsayıcılık (*câmiyyet*) kavramının dayanaklarından birisidir. Bu zenginlik, Kur'an hitabının, belagatin kabul ettiği ve Arapların muhtelif üslûplarının desteklediği bütün lafzî ihtimallere cevap verecek bir esnekliğe sahip olduğunu ispat eden bir delildir. Kapsayıcılık, Kur'an lafzının delâletini genişleten, üslûp açısından birbirinden farklı muhtelif hitapları ortaya çıkaran, adeta lafzın mana hacmini büyüten ayırt edici bir özelliğidir. Her kim kapsayıcılık (*câmiyyet*) kavramı hakkında uzun uzadıya düşünüp, konuyu enine boyuna incelerse, Bediüzzaman'ın modern dil ve üslûp araştırmalarında üzerinde çok fazla durulan '*harfin tabir değeri*' veya '*ses sembolizmi/simgeciliği*' adı verilen hususla neredeyse mutabık bir şekilde lafzın kapsayıcılığına ait bir anlayışı/kavramı takdim ettiğini görecektir. Zira, Nursî'ye göre Kur'an'ın lafzındaki harika *câmiyyet*, lafzı aşır, i'râb hareketlerine de sirayet etmiştir. Bu manada şunları söyler:

...elfâz-ı Kur'aniye, öyle bir tarzda vaz'edilmiş ki, herbir kelâmın, hattâ herbir kelimenin, hattâ herbir harfın, hattâ bâzan bir sükûnün çok vücûhu bulunuyor. Herbir muhatâbına ayrı ayrı bir kapıdan hissesini verir.¹⁵

Manada *câmiyyet* konusuna gelince; bu, Kur'ânî manaları diğerlerinden temyiz eden ve manayı muhtelif delâletler ve parlak vecihlerle donatan bir özellik olarak lafzın delâletinin genişlemesidir. Nursî, lafzın delâlet noktasındaki *câmiyyet*inin, bütün insanî taifeleri, çevreleri ve mezhepleri içine alacak şekilde bir genişlik taşıdığını düşünmektedir. Bu makamda şunları söyler:

Lafzı tazammun eder pek vâsi ihtimalât, hem vücuh-u kesire ki, herbiri nazar-ı belagatta müstahsen, Arabîce sahih, sır-ı teşrii layık görüyor anı. Manasında, meşârib-i evliya, ezvak-ı ârifin, mezâhib-i sâlikin, turuk-u mütekellimîn, menâhic-i hükemâ, o icaz-ı beyanı. Birden ihata etmiş, hem de tazammun etmiş. Delâletinde vûsat, manasında genişlik.¹⁶

Nursî Kur'an'ın mana noktasındaki câmiyyetini vasfederken bitmez tükenmez bir hazine benzetmesini kullanır. Ona göre câmiyyet bir manaya delâlet eden lafzın (dâll) ve delâlet ettiği mananın (medlül) sınırlarını aşarak Kur'an'ın üslûbu ve îcazına da sirayet eden bir özelliktir. Bu konuya işaret ederken şunları söylemektedir:

Üslûb-u Kur'an'ın o kadar acip bir câmiyyeti var ki, birtek sûre, kâinatı içine alan bahr-i muhît-i Kur'anîyi içine alır. Birtek âyet, o sûrenin hazinesini içine alır... İşte şu i'caz-kârâne îcazdan, büyük bir lütf-u irşaddır ve güzel bir teshildir. Çünkü herkes, her vakit Kur'an'a muhtaç olduğu halde, ya gabavetinden veya başka esbaba binaen, her vakit bütün Kur'an'ı okumayan veyahut okumaya vakit ve fırsat bulamayan adamlar Kur'an'dan mahrum kalmamak için, herbir sûre birer küçük Kur'an hükmüne, hattâ herbir uzun âyet birer kısa sûre makamına geçer.¹⁷

Nursî'nin, tek bir surenin sayısız kelimeler ve manaların kaynağı olarak Kur'an'ın esas maksatlarını içine alacak bir üslupla (teksif-i üslûb) ve bir mana deposu (ihtizân) şeklinde vahyedilmiş olmasından bahsetmesi burada bir hayli dikkatimi çekti. Nursî, Kur'an'ın bu özelliğini irşad ve okumayı kolaylaştırma sebebine bağlamaktadır. Zira ona göre, tek bir ayet tilâvetten/Kur'an okumaktan beklenen gayeyi ifa etmek için yeterlidir. Zira, o tek ayet, diğerlerine ihtiyaç durmayacak ölçüde doyurucu ve fazlasıyla yeterlidir.

Nursî, Kur'an üslûbunun câmiyyetini, hayal duygusunun dokunmasına, terkip ve teşkil edilmesine iştirak ederek, yekûnü itibariyle estetik bir portre oluşturan cüz'î unsurlardan meydana gelen sanatlı suretine isnat etmektedir. Şöyle der Nursî:

Kelâmın elbise-i fâhiresi veyahut cemâli ve sureti, üslûp ile dir. Yani, kalıb-ı kelâm ile dir. Şöyle ki: Ya dikkat-i nazar veya tevaggul veya mübaşeret veya san'atın telâkkuhuyla hayalde tevellüd eden temayülâtın hususiyatından teşekkül eden suretlerden tereküp eden istiare-i temsiliyenin parçaları telâhuk ettiklerinden tenevvür ve teşerrüb ve teşekkül eden üslûp, kelâmın kalıbı olduğu gibi, cemâlin mâdeni ve hulel-i fâhiresinin destgâhidir.¹⁸

O halde üslûp, kelâmın içinde neşvü nemâ bulup, tekâmül eden genel bir çerçevedir. Kelâmın tabirinin hey'eti ve nihâî sınırları bu çerçeve ile belirlenip, teşekkül eder. Nitekim, câmiyyet kavramı da, meşruiyetini, içinde küllî manaları barındıran tek bir cüz'îye taalluk eden kelâmın îcazından alır. Zira:

Îcaz-ı Kur'anî o derece câmi' ve hâniktir, dikkat edilse görünüyor ki, bazan bir denizi bir ibrikte gösteriyor gibi pek geniş ve çok uzun ve küllî düsturları ve umumî kanunları, basit ve âmi fehimplere merhameten, basit bir cüz'üyle, hususî bir hadise ile gösteriyor.¹⁹

c. Kur'an'ın Gençliği ve Tazeliği

Nursî'nin, belagat alanındaki ıslah ve marifet/bilgi projesinde emsallerinde bulunmayan bir biçimde orijinal olarak katkı sağladığı ölümsüz başarılarından

ve katkılarından birisi de Kur'an'ın gençliği ve tazeliği konusudur. Muhtemelen, Kur'an'ın pek çok meyve verebilme özelliği ve delâletinin sınırsız zenginliği, zaman ilerledikçe yenilenen ve kâinata ve şeriata ait marifet dairesinin genişlemesi, bu gençliğin gizlendiği yerlerdir. Kur'an'ın gençliğinden murad edilen hususun, onun manalarının sürekli yenilenmesi ve insanların akıllarına gelen sorulara karşı daima cevap verebilmesi olduğu söylenebilir. Bu özellik Kur'an'a mümkün ve âdil olan bütün muteber okumalara karşı cevap verebilme kudreti bahşetmektedir. Bu cevap verebilme kudreti Kur'an'ın bütün zaman ve mekânlar için hitap edebilme salahiyetini ikrar etmektedir. İnsanî medeniyetin gelişmesi, Kur'an'ın hitabının tefsir, te'vîl ve tahlil açısından bu kabiliyette olduğu hakikatini apaçık ortaya koymaya kâfidir. Zira, vahiy sonu gelmez bir kaynaktır; zaman ve mekânın yenilenmesi ile o da yenilenip durur. Nursî bu manayı şöyle ifade etmektedir:

Harika tazeliği bir ihata-i ummani! Te'nis-i ezhân için akl-ı beşere karşı İlahi tenezzülât. Tenzilin üslûbunda tenevvüü, mûnisliğidir mahbûb-u ins ü canı.²⁰

O halde Kur'an'ın gençliği, insanları ve cinleri onun muhabbetine ve aşkına râğbetlerini uyandıran ünsiyet özelliğidir. Zira ünsiyet, insanın marifetini gerekli kılar. Nitekim, cehalet de, uzaklaşmaya (vahşet) sebep olur ve onu celbeder. Nursî, şebâbiyet/gençlik kavramını, Kur'an'ın, insan tabiatının psikolojisi, idraki ve kapasitesini göz önüne almasına bağlamaktadır. Bu suretle Kur'an ile insanlar arasında bir ünsiyet meydana gelir; zatında sürekli bir lütuf ve kesintisiz bir ihsan taşıyan bu Kur'an'a muhatab olan insanın, şuuren anladığı bir cömertlik/kerem ve mutluluk yayılır.

O halde gençlik ve tazelik Kur'an'dan hiç ayrılmayan ezeli iki sıfattır; bunlar, Kur'an'ın delâletindeki zenginliği ve ezelden kıyamet gününe kadar coştukça coşacak olan kaynağındaki serveti gösteren iki alamet-i farikasıdır. Ona muhatap olanların muhtelif seviyelerini ve mertebelerini göz önüne alan son derece coşkun bir kaynaktır. Kur'an'ın gençliği konusunu mücessem bir şekilde ortaya koymak için Nursî, varlıklara âriz olan biyolojik değişim düşüncesini arz eder. Kâinata meydana gelen değişim, asla Kur'an'a uzanamayacaktır. Zira, asla yaşlanmayacak bir gençlik ve eskimeyecek bir tazelik özelliği ile korunmaktadır. Bu bakımdan Nursî şunları söyler:

Kur'an'ın şebâbetidir; her asırda taze nâzil oluyor gibi tazeliğini, gençliğini muhâfaza ediyor. Evet, Kur'an, bir hutbe-i ezeliye olarak umum asırlardaki umum tabakât-ı beşeriyeye birden hitâb ettiği için, öyle dâimî bir şebâbeti bulunmak lâzımdır. Hem de, öyle görülmüş ve görünüyor... Beşerin âşâr ve kanunları, beşer gibi ihtiyar oluyor, değişiyor, tebdil ediliyor. Fakat, Kur'an'ın hükümleri ve kanunları, o kadar sabit ve râsihtir ki, asırlar geçtikçe daha ziyâde kuvvetini gösteriyor.²¹

Muhakkak ki, Kur'an'a has olan gençlik, tazelik ve taravetin, Kur'anî kavramların sebat ve istikrarını anlamayı kuvvetlendirmesi onun bir özelliğidir. Zira ebedî devamlılık, onun gençliğinin menbaı ve tazeliğinin madenidir. Zaman ise,

bu tazeliği ortaya çıkaran unsurdur.

d. Cümleler Arasındaki Selaset, Selamet, Tesânüd, Teâvün ve Tenasüb

Kur'an ayetlerinin birbiri ile irtibatlı olması onun belagatinin ayırt edici özellikleri arasında yer alır. Ayetler arasında bulunan bu yardımlaşma ve dayanışma, Kur'an'ın hitabında merkezî bir özelliktir. Kuvvetle muhtemeldir ki, Kur'an üslubunun zayıflıktan, keşmekeşten, istikrarsızlıktan uzak olmasının kaynağı, ayetler arasında bulunan bu verimli dayanışmadır. Bu dayanışmayı meydana getiren, birbirinden uzaklaşmadan ve birbirlerini ihmal etmeden cümlelerin birbiri ile yardımlaşması ve (ortak) hedeflerinin bulunmasıdır. Bunun amacı ise, Kur'an metninin insicam, ittifak ve ahenk içinde eşsiz bir şekilde zuhur etmesidir. Yukarıda bahsi geçen özellikleri vurgularken, Nursî Meânî ve Beyân âlimlerinin konu ile ilgili şهادetlerine dayanmaktadır. Nursî, söz söyleme sanatının dâhileri, imamları ve büyük öncülerini seçerek şunları söylemektedir:

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânın heyet-i mecmûasında râik bir selâset, fâik bir selâmet, mefîn bir tesânüd, muhkem bir tenâsüb; cümleleri ve heyetleri mâbeyninde kavî bir teâvün; ve âyetler ve maksadları mâbeyninde ulvî bir tecâvüb olduğunu, ilm-i beyân ve fenn-i maânî ve beyânînin Zemahşerî, Sekkâkî, Abdülkâhîr-i Cürçânî gibi binlerle dâhî imamların şehâdetiyle sabit olduğu halde...²²

Nursî'nin sözlerinden, ayetlerde onların birbiriyle tenasübünde, intizamlı vaziyetlerinde ve tutarlılığında ortaya çıkan ahengin Kur'an'ın belagatinin gerekli unsurları arasında yer aldığı sonucu çıkıyor. Söz konusu tenasübde, Kur'an-ı Kerîm'in –ayetlerin iniş sebeplerinin birbirinden farklılığına, birbirine zıt hadiselerle çözüm olmasına, ayrı ayrı maksatların tahakkukuna yönelik olmasına ve son olarak, anlayış ve idrak seviyeleri muhtelif olan muhataplara hitap etmesine rağmen- bütün bu zıtlıklar ve farklılıklar, Kur'an'ın bütün maksatlarını, hükümlerini ve ayetlerin muhtelif nüzul sebeplerini içine alan tek bir maksadın potasında erimiştir. Buradan anlaşılır ki, ayetler arasında bulunan yardımlaşma ve dayanışma bu erimenin mevkii ve kaynağıdır. Örnek olarak Kur'an'ın, idraki, kapasitesi ve anlayışı birbirinden farklı olan muhtelif beşer tabakalarına hitap ettiğini görüyoruz. Ancak bu hitabın selâseti ve üslûbun güzelliği, muhatabın adeta tek bir kişi olduğunu hissettirmektedir.

Esbâb-ı nüzûlü muhtelif, mütebâyin. Bir maddede es'ile mütekerrir, mütefâvit. Hâdisât-ı ahkâmı müteaddid, mütegayyir. Muhtelif, mütefârik nüzûlünün ez-mânî.

Hâlât-ı telâkkîsi mütenevvi', mütehâlif. Aksâm-ı muhatabı müteaddid, mütebâid. Gâyât-ı irşâdında mütederric, mütefâvit.²³

Nursî (rh), yardımlaşma ve dayanışma kavramını, aslî maksadın hiç tükenmeyecek merkezî bir kanal, geri kalan muhtelif ifade biçimlerinin ve birbirinden farklı yedi sebebin ise, o büyük kanaldan ayrılan küçük küçük arklar olarak tasvir

edildiği bir teşbih yoluyla sınırlandırmaktadır. Meselâ, Kur'an'ın maksatlarından birisi, muhtelif hadiselerle ilgili gönderilen şer'î hükümlerin açık bir şekilde ortaya konulmasıdır. Ancak, şer'î hükümleri İlahî kelâmdan çıkarma (istinbat) usulü ve bunların intizam ve tutarlılığı, sanki bu hükümlerin tek bir hadise için vahyedilmiş olduklarını göstermektedir. Çünkü, zahirde muhtelif hadiseler varsa da, işin iç yüzünde ve bătınında ise sanki bu hadiselerin hepsi bir gibidir. Bu bağlamda Nursî şunları söylemektedir:

Kelâmın kuvvet ve kudreti ise, kelâmın kuyûdâtı birbirine cevap vermek ve keyfiyatı birbirine muavenet etmekle, umumen karınca kaderince, asıl garaza işaret ve herbiri parmağını maksat üzerine bırakmakla,

عَبَارَاتُنَا شَتَّى وَحُسْنُكَ وَاجِدٌ - وَكُلُّ إِلَى ذَاكَ الْجَمَالِ يُشِيرُ

düsturuna timsal olmaktır. Demek, kuyûdât zenav gibi veyahut dereler gibi, maksat ise ortalarından istimdad edici bir havuz gibi olmak gerekir.²⁴

Nursî'nin kelâmının zahirine göre, maksat, gaye ve hedefin birden fazla olması, maksat ve gayenin bir/tek olmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden, tabir biçimleri birbirinden farklı ve söz sanatları da muhtelif olmakla birlikte, bütün bunların hepsi asıl maksada/garaza hizmet etmektedir.

Ayetler ve bunların maksatları arasında karşılıklı birbirlerine cevap vermele-ri kavramını/hususunu izah etmek için şunları söyleyebiliriz: Kur'an ilimlerinde malumdur ki, muhataba yapılan bir hitap, muhatabın anlama kapasitesi, bakış açısı ve tahkik özelliğine göre değişiklik gösterir. Buna rağmen, Kur'an'ın selâseti, üslubunun güzelliği, lafızlarının zarafeti ve ayetlerin birbirine yardımı, muhtelif muhatap tabakalarını adeta tek bir tabakaya indirmektedir. Sanki idrak, kültür ve toplumsal yapı açısından bütün bu muhtelif ve birbirine zıt tabakalar, tek bir tabaka gibidir. İşte bu durum, Kur'an'ın tabir yapısının, genel maksada hizmet etmesi sebebiyledir. Bu yüzden Nursî bu özellikten '*...tenâsüp doğar; hüstün tevellüd eder ve intizamın neşv ü nemâsıyla güzellik parıl parıl ortaya çıkar.*'²⁵ demektedir.

Nursî, her bir mananın mevkinde temessül eden ayetler arasındaki selaset, selamet ve yardımlaşmanın anahtarına ve yine her bir mananın kelâmın aslı manasına ve maksadının mihverine yakınlığına işaret etmektedir. Buradaki manalar arasında hüsn-ü muâşerete sebep olan '*yakınlık*' manasını ifade etmek için, Nursî maişetle ilgili realist bir portreden yararlanır. Buna göre, vazifeli bir şahsın aldığı maddî ücret, işinde ortaya koyduğu emeğin tabiatı, ilmî ve psikolojik bakımdan sahip olduğu nitelikler ve yeteneklerinin düzeyi ile orantılı olmalıdır. Bu temsili örnek, kelâmın üslûbunda bir manayı diğerinden ayıran öze taalluk eden farkı ayırt edici bir şekilde ortaya koymaktadır. Konuyu daha da açıklamak gerekirse, kelâmın mertebeleri, kuvvet, güzellik ve üstünlük açılarından kelâmın asıl delâlet ettiği hususa manaların yakınlıkları nisbetinde artar. Bu bağlamda Nursî şunları söyler:

Nasıl bir hükümetin intizamında, her memura istidadı nispetinde, vazîfe derecesinde, hizmet miktarınca ücret vermek lâzımdır. Öyle de, böyle meratib-i mütefaviteden ihtilât eden mânâlar ise, garaz-ı küllî olan mesûk-u lehü'l-kelâmın merkezine kurbîyet nispetinde ve maksuda hizmet derecesinde, herbirine inayet ve ihtimamda hisse ve nasiplerini taksim-i âdil ile tefrik etmek gerektir. Tâ ki o muâdeletle intizam ve o intizamdan tenasüb ve tenasübden hüsn-ü vifak ve o hüsn-ü vifaktan hüsn-ü muâşeret ve o hüsn-ü muâşeretten kelâmın kemaline bir mizanü't-ta'dil çıkabilsin.²⁶

Dilin/lügatin dokusu içinde manaların yerlerinin âdil bir şekilde dağıtılmasının kaynağını, merkezî delâlete olan uzaklık-yakınlık belirlemektedir. Zira, mertebelerin dağıtımında bu dengenin bozulması, birbirini takip eden ve komşu olan ifade silsilesi içinde yer alan manalar arasında vahşet ve ayrılıkların/gurbetin meydana gelmesine yol açar. Adeta Nursî (rh), mütekellimin murad ettiği merkezî mananın hükmüne tabi olup, onları bir araya getiren bir delâlet çerçevesinde çalışan manalar arasında belirli mertebelerde hâsıl olan ünsiyet ve ülfet kavramlarına işaret etmek istemektedir. Bu itibarla, mana ve delâletlerin geldiği vatan ve mevkileri mutlaka göz önüne almak gerekmektedir ki, emniyet ve istikrar hissedilebilsin.

Araplardaki belagat kültüründe manaların ve bunların mertebelerinin mevkileri, insanları bir araya getiren birer vatan gibi kabul edilmesi yaygın bir düşüncedir. Bu yüzden de, kelâmın asıl maksadından uzaklara, gurbete düşmüş olan bir mana, vatanından ve ailesinden ayrı düşmüş bir garip gibidir. Buna binaen, böyle bir mana, ızdırıp ve rahatsızlık vasıfları ile nitelenmektedir.

e. Açıp Yaydıktan Sonra Toplama (Leff, Neşr ve Cem')

Kur'an'ın belagatinin güzel unsurlarından birisi de, -Nursî'nin de düşündüğü gibi- onun bast ve neşrden sonra toplama (cem') üslûbuna dayanmasıdır ki bu, Kur'an'ın üslûbunun ayırt edici özelliklerinden birisidir. Belki de bu özelliğin bir tezahürü olarak, Kur'an ayetlerin sonlarında evvelce zikri geçen hususları, ya Esmâ-i Hüsnâ'yı veya düşünmeye sevk eden bazı hükümleri yahut da, birtakım küllî kaideleri ekleyerek çok kapsayıcı özetlemeler ile zikretmektedir. Nursî bu özelliğin en göze çarpan niteliklerini şöyle açıklamaktadır:

Kur'ânı Mu'cizü'l-Beyân, âyetlerin hâtimelerinde gâliben bâzı fezlekeleri zikreder ki, o fezlekeler ya Esmâ-i Hüsnâyı veya mânâlarını tazammun ediyor veyahut akli tefekküre sevk etmek için, akla havale eder. Veyahut, makâsıd-ı Kur'âniyeden bir kaide-i külliyyeyi tazammun eder ki, âyetin te'kid ve teyidi için fezlekeler yapar.²⁷

Bu noktada Nursî'nin yukarıda dile getirilen hususun farklı düzeylerini/ayetlerin sonunda fezlekeler ile özetleme konusunu aşağıdaki gibi tanımladığı dikkat çekmektedir.

•Genellikle ayetlerin sonunda gelmek kaydıyla, Esmâ-i Hüsnâ'yı içine alan özetlemeler (fezlekeler)

• Üzerinde ciddî bir şekilde düşünmeye ihtiyaç duyulan birtakım konuları içine alan özetlemeler

• Ayetlerin meşruiyetini ve delil olma yönünü kuvvetlendiren küllî birer kaideyi içinde barındıran özetlemeler

İcaz, Esmâ-i Hüsnâ zımında sabit olan küllî bir kaideyi içine alan tafsil-den sonra veya derin düşüncenin dayanağı olan insan aklına yaptığı havalenin ardından gelmektedir. Nursî, cem', leff ve tay' özelliklerini ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Neşr ve ferş (açıp yayma), 10 adet belagat nüktesi içinde anlatılmaktadır. Bunların içinde sadece bir örnek olması açısından 'Beşinci meziyet-i cezâlet' den bahsedeceğiz. Nursî şöyle demektedir:

Kur'ân, bazan tagayyüre maruz ve muhtelif keyfiyâta medar maddî cüz'iyatı zikreder. Onları hakaik-ı sabite suretine çevirmek için sabit, nuranî, küllî esmâ ile icmal eder, bağlar. Veyahut tefekküre ve ibrete teşvik eder bir fezleke ile hâtime verir.²⁸

Kur'an'dan alınan bir-iki delil, iki tarzdaki 'bast yapıldıktan sonra leff' özelliğini uzun uzadıya anlatmaya gerek bırakmayacaktır.

Birinci Örnek:

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan, sonra göğü (yaratmayı) kasedip onları yedi (kat) semâ olarak tanzim eden O'dur. Ve O, herşeyi hakkıyla bilendir.' (Bakara 29)

Bu büyük eserler (semavât ve arzın yaratılması) Allah'ın kudretine delil olup, O'nun ceberûtiyetini ve azametini nâtıktırlar. Bu, ilâhî tecelliye en güzel surette gösteren gözle görülen bir kitaptır. Belki de bu tafsil/ayrıntılı anlatım, Allah'ın ilâhî isimlerinden biri olan 'Alîm' isminde tecelli eden en büyük gayeyi hazırlayan unsurdur. Bu konu şöyle açıklanabilir:

Allah'ın fiillerinden birini tafsil etmek → Esmâ-i Hüsnâ'dan bir ismi tazammun eden bir hülâsa

İkinci Örnek:

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلُوكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَخْبَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَنَّا فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

Şüphesiz Göklerin ve Yerin yaradılışında, gece ile gündüzün biribiri ardınca gelişinde, insanlara yarar şeylerle denizde akan gemide, Allah'ın yukarıdan bir su indirip de onunla Arzı ölmüşken diriltmesinde, diriltip de üzerinde deprenen hayvanatı yaymasında, rüzgârları, değiştirmesinde, Gök ile Yer arasında müsahhar bulutla, şüphesiz hep bunlar da akıllı olan bir ümmet için elbet Allah'ın birliğine âyetler var (Bakara 2/164)

İkinci örnekte, cem' ve leff, tafsilden sonra gelmektedir. Ki burada Kur'an, Allah'ın azametini ve eşyadaki mutlak kudretini ifade eden kâinattaki hadiselerden bahsetmektedir. Buradan da, bu yaratılış ile murad edilen en yüksek maksada yani bu acıip mahlûklar üzerinde akli düşünmeye davet etmek. Kur'an'ın bu niteliğini aşağıdaki şema ile gösterebiliriz:

Yaratma, inzâl ve tasrifte Allah'ın fiillerini tafsil etmek → tefekkür ve tedebüre açık bir işareti tazammun eden bir hülâsa

Kur'an'ın belagatinin neşr ve tafsilden sonra cem' ve icmâl usulünü takip etmesindeki hikmet nedir?

Nursî'ye göre Kur'an'ın belagat kavramını ciddi bir şekilde incelediğimizde, manevî projesine hâkim olan îmanî maksatların hâkimiyeti düşüncesiyle ilgili giderek artan bir idrake bizi götürecektir. Zira o bu projede, belagat araçlarını (âliyât) iman hakikatlerinin tespiti için kullanmaktadır. Bu bakımdan, tafsilden sonra yapılan îcâz ve icmâl, Esmâ-i Hüsnâ'nın görünür hale gelmesine ve nurânî bir hakikatın canlı bir somutlaştırması (*tecsîd*) olan bu isimlerin delâlet ettiği manalara aşinalık kazanmaya sebep olacaktır. Nitekim bu süreçte akıl, Esmâ-i Hüsnâ'yı tazammun eden söz konusu hülâsaları anlamak için bir rehber vazifesi üstlenecektir.

f. Muhatapların Seviyesini Göz Önüne Almak

Nursî'nin belagat projesinde muhatap bir köşe taşı mesabesinde; zira müellif, muhatapı Kur'an'ın belagatinin ana rükünlerinden biri kabul etmesinin yanı sıra, güzellik ve üstünlüğünün de önemli esaslarından biri kabul eder. Bu makamda şunları söyler:

Evet, kelâmın ulviyetine, kuvvetine, hüsnüne, cemâline kuvvet veren mütekelim, muhatap, maksat, makam olmak üzere dört şeydir. Ediplerin zannettikleri gibi yalnız makam değildir.²⁹

Şüphe yok ki, Kur'an'ın hitabındaki belagatin yüksekliği, bu dört unsurun bir araya gelmesinde saklıdır. Burada en fazla öne çıkan unsur da, muhtemelen hitabın muhatapı olan kişidir. Kur'an'ın belagatinin özülü ilgili bu ayırt edici niteliği yakından inceleyen bir kimse, Nursî'nin, muhatapların halini göz önüne alma (muktezây-ı hale mutabık olmak) ile ilgili bir kavramı, kadim belagat araştırmalarında bilinenden daha mütekâmil/ileri bir düzeyde takdim ettiğini görür. Bu alana yaptığı ilmî katkının hakikatine daha fazla açıklık getirmek için bizzat Bedüzzaman'ın metnini nakledeceğim:

Belâğat'ki, halin icab ve muktezasına göre mutabakattan ibarettir. İşte burada halin muktazası ise; Kur'anın hitaplarına muhatap olmuş insanlar, muhtelif asırlarda yaşamış ve seviyece birbirinden uzak kalmış olan insan tabakalarıdır. Ve işte, bütün bu tabakaları nazara alarak mürâât etmek ve umum şu asırlara -içerindeki muhtelif anlayışlı insanlarına- mücaverette bulunmak, yani yakın olmak üzere; her çeşit ve sınıf muhatapların -fehimlerine göre- kendileri için

takdir edilmiş hisselerinden istifade edebilmek için; Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan birçok mevkilerde hazıflar yapmıştır ki, ma'na vecihleri umumileştirilip herkese tevzi' edilmiş olsun. Hem o ma'naları herkese şumüllendirmek üzere taksim eylemek için, bir çok yerlerde mutlak bırakmıştır. Keza, bir çok mevzi'lerde ma'na vecihlerini çoğaltabilmek; ve belagat nazarında müstahsen ve ulum-u arabiye yanında makbul olan bir çok ihtimalleri tazammun edebilmesi için nazmı, diziliş ahengini serbest bırakmış, tâki her bir zihin ve anlayış -kendi zevki miktarınca- ondan feyizlensin.. Ve daha buna göre düşün!³⁰

Nursî'nin sözünden, Kur'an'da muhatapların seviyesini göz önüne almanın kaynağının üslûbun vazifelenirilmesi alanının geniş tutulması (tevsi') olduğu anlaşılıyor. Kur'an böyle yapmak suretiyle, muhtelif tabaka, seviye ve sınıfta bulunan muhataplarına uygun olan dilin imkânlarından istifade edilebilmelerinin yolunu açmaktadır. Dilin muhtelif ihtimallere açık tutularak delaletinin genişletilmesi, Arap belagat ve dilinin kaideleri ile belirlenmiş, böylelikle de, muhatabın seviyesini dikkate almayıp, onun zevki ve şuur ve bilinci ile çatışan gayrı mümkün ihtimallere gitmenin önü kesilmiştir.

Kur'an'ın ibâresindeki her türlü tasarruf, mesaja muhatap olanların hissi ile bağlıdır. Muhatabın Kur'an'ın anlatma ve açıklama (ifham ve ibâne) konusundaki hakkı, bunların dilin kuralları ve düsturlarına göre gerçekleşmesidir.

Muhakkak ki, Nursî'nin muhatabın mesajı almasını (telakkî) mesaja muhatap olan kişinin hissine bağlaması, hakkın kabulü ve iman hakikatine intisabın şerefini iz'an etmesi için vicdanı temiz olması gereken muhatabın ruhi boyutunu ortaya çıkaran bir hususu ifade etmektedir. Allâme Bediüzzaman Said Nursî şöyle diyor:

Kur'anın câmiyeti ve genişliği, hem muhatablarının çok mütefavit olan tabakalarının hissiyatını müraat etmesi, hususan mutlak ekseriyet teşkil eden ve en evvel ve bizzat muhatap olan avam tabakalarının te'nis-i ezhanı için tenezzülât-ı kelâmiye yapması, Kur'anın kemaline sebep iken; acıdır ki, hasta ve mariz olan nefis, bununla dalâlete gidiyor. Çünkü meselâ Kur'an, münasib-i makam olarak avama tefhim için onlara göre olan edna dereceli tarz-ı tefhiminde; o hasta olan nefis onda en âlâ ve en ezyen bir suret-i ifadeyi arar.³¹

Şüphe yok ki, insanın bakış açısını mütekellimden muhataba doğru değiştirmek, belagatin yürüdüğü yoldan bir sapma ve câmiyyet kavramından bir çıkıştır. Muhtemelen bu sapmanın kaynağı da, kelama muhatap olan kişinin hislerinin kabiliyetsizliğidir. Kur'an'ın câmiyyeti beşerin her tabakasına ve kâinata ait muhtelif ilimlere şâmil olmakla birlikte, hakikatleri onlara ünsiyetli kılmak, rağbet ettikleri hususlara hitap etmek ve anlayışlarını göz önüne almak için avâma daha fazla seslenir. Bir başka yerde Nursî, Kur'an'ın belagatini ortaya koyduğu delillerin apaçık olması ile irtibatlandırır; zira pek çok ikna' ve safiyet isteyen nuranî hakikatlere beşeri irşad etmenin muktezâlarından birisi, delillerin kolayca anlaşılır olmasıdır. Şöyle diyor Nursî:

...şek ve şüphe etmemek lâzımdır ki, mu'ciz ve en yüksek derece-i belagatte

olan Kur'ân-ı mürşid, esâlib-i Araba en muvafıkı ve tarik-i istidlâlin en müs-takîm ve en vâzihî ve en kıyasını ihtiyar edecektir. Demek, hissiyat-ı âmmeyi tefhim ve irşad için bir derece ihtiram edecektir. Demek, delil olan intizam-ı kâinatı öyle bir vech ile zikredecek ki, onlarca mâruf ve akıllarına me'nûs ola. Yoksa delil, müddeâdan daha hafî olmuş olur.³²

Arap belagatinde üzerinde ittifak edilen hususlardan birisi de şudur: ikna etmeyi ve zevk vermeyi amaçlayan belagatli bir kelamın en büyük maksadı, mananın en güzel bir surette kalbe ulaştırılmasıdır. Mananın kalbe ulaştırılmasında, vicdanda meydana gelebilecek tesiri engelleyen hususlardan birisi, kuvvetli bir delile ve parlak bir hüccete muhtaç olan iknada takip edilen yolun kapalı ve anlaşılamaz olmasıdır. Bu yüzden, irşad mesleğinin bulanıklığı, özünde vuzuh ve açıklık üzerine kurulu olan belagatin hakikatine taban tabana zıttır.

g. Mekkî ve Medenî Ayetlerin Belagati

Nursî, Mekkî ve Medenî ayetlerin üslûbunu, bu iki kısım arasındaki alamet-i fârîka olarak gördüğü irşad ve tebliğ düşüncesi açısından ele almaktadır. Bu farkın ifade edilmesine, Nursî ulûm-u Kur'an hakkında telif edilen eserlerde genellikle zikredilen üslûba ait özelliklerden de uzak durmaz. Ancak, Nursî'nin Mekkî ve Medenî ayetlerin belagatinden yaptığı bahis, tebliğ üslupları ve imanî maksatlara yönlendirmek ve irşad metodunu takip etmektedir. Nursî, Mekkî ve Medenî ayetlerin iki yönlü özelliğini, bunların belagat boyutu içinde, üslûbun kutbunun merkezi sayılan ve Mekkî ve Medenî ayetlerin ifade özelliklerinin sebebi olan imanî hakikatler açısından ele alır. Bu konuda şöyle demektedir:

Mekke'de, birinci safta muhatap ve muarızları, Kureyş müşrikleri ve ümmîleri olduğundan, belâgatça kuvvetli bir üslûb-u âlî ve i'cazlı, muknî, kanaat verici bir icmal; ve tespit için tekrar lâzım geldiğinden, ekseriyetçe Mekkiye sûreleri erkân-ı imanîyeyi ve tevhidin mertebelerini gayet kuvvetli ve yüksek ve i'cazlı bir îcaz ile ifade ve tekrar ederek, mebbe' ve meâdı, Allah'ı ve âhireti, değil yalnız bir sahifede, bir âyette, bir cümlede, bir kelimedede, belki bazan bir harfte ve takdim, tehir ve târif ve tenkir ve hazf ve zikir gibi heyetlerde öyle kuvvetli ispat eder ki, ilm-i belagatin dâhî imamları hayretle karşılaşmışlar.³³

Asıl maksat imanî hakikatlerin ispatı ve tespiti olunca, Kur'an nazmı, tafsilden ziyade icmâlî isteyen mu'cize niteliğindeki îcaz mesleğine yönelmektedir. İcaz belagatinin, Kureyş'in ümmiliğine daha münasip olması kuvvetle muhtemeldir. Bu bakımdan asıl vurgu, hep tevhid üzerine yapılmıştır.

Mekkî surelerin karşısında, Medine'de nâzil olan sureler iman ve tevhîd ile ilgili konularda icmâlî olarak durmaktadır. Bu icmâl, zaten inanan ehl-i kitab'ın tabiatının gerektirdiği, tafsil ve uzun açıklamalarla doludur. Bu itibarla, Arap belagatinin usulü, seçilecek üslûbun nev'ini belirleyici konumda bulunmaktadır. Bu bağlamda Nursî şunları söyler:

Amma, Medîne sûre ve âyetlerde, birinci safta muhatap ve muarızlar; Allah'ı

tasdik eden Yahudi ve Nasârâ gibi ehl-i kitap olduğundan, mukteza-yı belagat ve irşad ve mutabık-ı makam ve halin lüzumundan sade ve vâzih ve tafsilli bir üslûpla ehl-i kitaba karşı dinin yüksek usûlünü ve imanın rükünlerini değil, belki medar-ı ihtilaf olan şeriatın ve ahkâmın ve teferruatın ve küllî kanunların menşeleri ve sebepleri olan cüz'iyatın beyanı lâzım geldiğinden, o Medîne sûre ve âyetlerde, ekseriyetçe tafsil ve izah ve sade üslûpla beyanat içinde...³⁴

Mekkî ve Medenî surelerin arasındaki bu esaslı fark ortaya konulduktan sonra, Nursî'nin dört olarak belirlediği bu farkın temel rükünlerine bakmak gerekmektedir:

- a. Makamların birbirinden farklı oluşu
- b. İrşad amaçlarının çeşitliliği
- c. Tebliğ esasların çokluğu
- d. Arap belagatinin kaide ve usullerinin muktezalarının göz önüne alınması³⁵

Kur'an'ın üslûbu, hal ve makamın iktizasına göre selâset, cezâlet ve açıklık (vuzuh) arasında değişiklik gösterir. Zira tarihî ve çevresel şartlar, muktezây-ı hâle uygun olan belagatin tabiatının seçilmesine etki etmektedir. Bunun alameti, iman hakikatlerinin muhataba ulaştırılma metodu, ya uzun uzadıya ayrıntılarla ya da muhtasar bir şekilde konuya değinmeyi gerektirir. İşte bu noktadan, Kur'an hitabının üslûbundaki ve beyanındaki çeşitliliğin sırrını anlayabiliriz.

5. Hakikat ve Mecaz Arasında Kur'an Belagati

Bediüzzaman'ın, son derece problematik olan mecaz konusuna pek çok orijinal katkı sunarak teknik/sanatsal bir şekilde temas ettiğini söylesek yanlış bir hüküm vermemiş oluruz. Nursî'nin konuyu ele alış biçimi, bu konunun inanç, tarih, siyaset, edebî tenkit ve estetik tezahürleri içindeki anlamlarının son derece bilincinde olduğunu göstermektedir. Yeni ve eski birçok araştırmacının mecaz konusunu ele alırken Kur'an'ın belagatine en uzak hareket noktalarından yola çıktığı, Arap belagat tarihinde bilinen bir husustur. Zira İbn Teymiyye (rh) gibi bazı araştırmacılar, İslâm inancındaki hırslarından ve dinî endişelerle Kur'an ibarelerinin estetik yönlerini araştırarak, düşünce alanını genişletmekten uzak durduklarından dolayı mecazı inkar etmişleridir. İbn Teymiyye, bu grubun içinde Kur'an'da mecaz olmadığı konusunda en sert tavrı takınmış olanlardan birisiydi.³⁶ Ayrıca, Mutezile gibi bazı gruplar elinde mecaz konusu, fikrî ve mezhepsel bir silah konumunda olmuştu. Dalâlet ve bid'aya düşmüş diğer bazı gruplar ise, maksatlarına ulaşmak adına, hileli ve mübalağalı yollara başvuracak derecede mecazın kullanıldığı alanı genişletmeye meyletmişlerdi. Oysa Nursî, mecaza Kur'an belagatinin ruhundan doğan i'câzın kaynağı ve sâfi menbâi olan teknik/sanatsal ve estetik açıdan bakmaktadır. Nursî bu hakikati ifrat ve tefritten uzak olmayan bir şekilde mecaz problemine ele alan selef-i sâlihînin ve muhtelif İslam mezheplerinin düşüncelerinde yaptığı kapsamlı bir araştırma ile idrak etmiştir. Nursî'nin mecaz meselesini ele alma biçimindeki düşüncesi, yüksek bir seviyede ilmî bir güven ve otorite kazan-

miştir. Zira o, naklin reddettiği, selim dil fitratının kabul etmediği ve sağlıklı bir anlamının inkâr ettiği pervasızca ve çirkin bir şekilde pek çok araştırmacının yapmaya çalıştığı sorgulamalarda olduğu gibi, Kur'an'ın i'câzının inkâr boyutlarının idrakinde olarak ve Kur'an nassının/metninin kudsiyet ve hürmetine saldırmanın ne denli tehlikeli olduğunu ortaya koyarak, konuyu objektif bir şekilde ele almaktadır. Bu makamda şunları söyler:

Malûm olsun ki, esâlîb-i Arapta tecellî eden hüccetullahın miftahı, yalnız istiare ve mecaz üzerine müesses ve asl-ı i'câz olan belagattir. Yoksa, şöhret sebebiyle yalancı hadsle lâkîta olunan ve rızaları olmadığını halde esdâf-ı âyâtta saklanan boncuklar değildir.³⁷

En âdil te'vil, Kur'an'ın belagatine uygun olan ve mananın üzerindeki örtüyü kaldırmaya çalışan te'vildir. Yoksa, demogoji, çarpıtma ve hinliklere dayanan te'vil değildir. Nursî, metindeki dilin dokusunu göz önüne alan, Batınîler, Şia'nın en müfrit grupları (ğulât-ı Şia) ve Mutezile'nin Kur'an-ı Kerîm'in ayetlerinin tefsirinde yaptıkları gibi, sınırlarını zorlamayan ve hürmetini kırmayan te'vilde insafly yolu açık bir şekilde adeta ortaya koymaktadır. Bilakis nassın mana derinliklerine dalmanın anahtarı ve ruhu, çarpıtmadan, baskıdan, zorlamadan ve üstünlük taslamadan uzak bir şekilde te'vil yapan kişiye te'vil için izin verirken; söz konusu nass, bu kişinin manayı bulup çıkarmada ve sorgulamada kullanacağı araçları ve vesileleri de kabul edebilmelidir.

Büyük ihtimalle, bazı müfessirlerin ve tevilcilerin hissettikleri -Nursî'nin ifadesine göre- 'yalancı hads', neticesiz bir metottur. Zira nassı tefsir veya te'vil etmek isteyen kişi, nassın estetik özelliklerini keşfetmeyi arzu eden doğru ve güvenilir bir hadse ihtiyaç duyar. Bu diyalog da, mananın gizlendiği yeri bulup çıkaracak bilinçli, gözü açık bir diyalogdur.

Şüphe yok ki, usulüne uygun yapılmayan bir te'vil, Kur'an nassının hakikatlerine bir tecavüz, edebî hakikatlerine bir suikast girişimi ve i'câzının aslı ve istikâmetinin sebebi olan belagatini inkâr anlamına gelir. Nursî, usulsüz te'vilin tehlikelerini ve kusurunun asıl sebebini aklî bir delillendirme yöntemi ile iki açıdan açıklamaktadır:

a. İ'câz, Kur'an'ın özelliği, belagat ise bu i'câzın mihveri ve aranma sebebi- dir. Belagat birtakım teknik/sanatsal ve söze ait kanunlar hükmeder. Mecaz da bunlardan bir tanesidir. Te'vilin, istiâre ve mecazdan ayrı olarak ele alınması bu kanunları, esasları ve prensipleri çiğnemektir.

b. Muhatabın anlayışlarını ve idrak seviyelerini göz önüne almak, irşadın gayesinin gerçekleştirilmesi ve i'câzın maksadının somut bir şekilde ortaya konulması, Kur'an'ın belagatinin gerekli unsurları arasında yer alır. Bununla birlikte, Kur'an'ın belagatinin hidayetinden saparak usule uygun olmayan tefsirlere ve mananın ruhuna yabancı zorlamalı te'villere başvurmak, nass/metin ile muhatap

arasında bir uzaklığa yol açar. Nursî, bu durumu şöyle tasvir etmektedir:

Muhakkaktır ki, tenzilin hâssa-i cazibedarı i'câzdır. İ'câz ise, belâğatın yüksek tabakasından tevellüd eder. Belâğat ise, hasâis ve mezâyâ, bahusus istiare ve mecaz üzere müessesedir. Kim istiare ve mecaz dürbünüyle temaşa etmezse, mezâyâsını göremez. Zira ezhan-ı nasın te'nisi için esâlîb-i Arapta yenâbî-i ulûmu isâle eden tenzîlin içinde, tenezzülât-ı İlâhiyye tabir olunan mûraât-ı efham ve ihtiram-ı hissiyat ve mümaşat-ı ezhan vardır. Vakta ki bu böyledir. Ehl-i tefsire lâzımdır: Kur'ân'ın hakkını bahş; ve kıymetini noksan etmesin. Ve belâğatin tasdik ve sikkesi olmayan birşeyle Kur'ân'ı tevil etmesinler.³⁸

Yapılacak te'vil ve tefsir için bu izni almak, Kur'an metninin eşîğinde talep edilir. Zira, bu eşikten girmek, birtakım tavizsiz işlemleri yapmaya bağlanmıştır. Bunları ihlâl edecek her bir teşebbüs, Kur'an'ın belagatine, heybetine, vakarına bir saldırı ve muhataplarına da bir saygısızlık olacaktır.

Nassın te'vil edilmesinde bu '*izin alma*' konseptini Bediüzzaman, şairane bir temsil yoluyla daha derin bir şekilde, son derece parlak bir tabir ve üslûp içinde şöyle ele almaktadır.

Evet, lâfza zinet verilmeli, fakat tabiat-ı mânâ istemek şartıyla. Ve suret-i mânâya haşmet vermeli, fakat meâlin iznini almak şartıyla. Ve üslûba parlaklık vermeli, fakat maksudun istidadı müsait olmak şartıyla. Ve teşbihe revnak vermeli, fakat matlubun münasebetini göze almak ve rızasını tahsil etmek şartıyla. Ve hayale cevelân ve şâşaa vermeli, fakat hakikati incitmek ve ağır gelmemek ve hakikate misal olmak ve hakikatten istimdat etmek şartıyla gerektir.³⁹

Kastedilen hususa sımsıkı yapışmak ve aranan hususun kaydı ile kendini bağlamak, manaların gizlendiği yerlere dalmanın anahtarı ve Kur'an nassının hakikatleri ve gizli vecihleri üzerindeki perdeleri kaldırmanın aracıdır. O halde nassın alanı/sınırları içinde yapılan hareketler, himâye altındadır. Nassın iznine tabi olmayan, tekellüflü, herhangi bir kayıttan azade düşünceler üzerine kurulu olan usulsüz ve kendi başına hareketlere yer yoktur. Kur'an nassının çerçevesine dahil olan her bir eğilim, aranan hususun gözetimine ve mananın uygun bulmasına tabidir. Burada konulmuş kayıtlar, nassın sınırlarını her türlü hatadan ve hakikatten uzak olan hayalden korurlar. Bu bakımdan, mecaz, mananın muktezâlarına ve şartlarına sıkı sıkıya bağlı kalma felsefesinden yardım alan estetik bir vesiledir.

Şüphe yok ki, Kur'an'ın belagati, manaya delâlet konusundaki sâpmalara ve belirsiz hislerin veya azgın bir şehvetin yol açtığı hayalî maceralara karşı bir koruyucu hükmündedir. Bu itibarla, Bediüzzaman Nursî, mecazın kullanılmasını çetin birtakım şartlara bağlamaktadır. Bunlardan bazıları üzerinde duracağız:

Mecazın cevazı ise, belâğatin şeraiti tahtında olmak gerektir. Yoksa, mecazı hakikat ve hakikati mecaz suretiyle görmek, göstermek, cehlin istibdadına kuvvet vermektir.

Evet, herşeyi zahire hamlettire ettire, nihayet Zahiriyun meslek-i müteassifesini tevliid etmek şânında olan meylü't-tefrit ne derece muzır ise, öyle de, herşeyi

mecaz nazarıyla baktıra baktıra, nihayette Batıniyyûnun mezheb-i bâtilasını in-
taç etmek şânında olan hubb-u ifrat dahi çok derece daha muzırdır. Hadd-i ev-
sati gösterecek, ifrat ve tefriti kıracak yalnız felsefe-i şeriatla belagat ve mantık-
la hikmettir.⁴⁰

Mecazın kullanılmasında orta yolu takip etmek, edebî güzellik felsefesinde
(felsefe-i cemâl-i nakdî) herkesçe kabul gören bir husustur. Zira, bazılarının ifrata,
bazılarının da tefrite yönelmesi, sağduyu ve ihtiyattan uzak bir durumdur. Muhte-
melen, mecazı Kur'an hitabının tahlilinde kullanırken takip edilecek iktisatlı yol,
dinin ruhundan kaynaklanmaktadır. Zira, hikmetin mantığa eşlik etmesi, ifrat ve
tefrite varmadan belagatin şeriatla eşlik etmesi gibidir.

Bu bakımdan, Kur'an nassının zahirî çerçevesine takılıp kalan Zâhiriler, onun
estetik yönleri konusunda tefrite düşerek, hakikatlerinin üzerini örtmüşlerdir.
Batınîlerin aşırı gidenleri ise, mecazın kullanımında ifrata düşerek, bu konuda,
çarpıtma, soğuk te'vil ve hastalıklı mübalağa derecesinde düşüncenin alanını ge-
nişletmişlerdir. Arap belagatinin kural ve prensiplerini göz önüne almak, te'vilin
ideolojik amaçlarla kullanılmasını engelleyen bir sınırdır.

6. Tekrar, Kur'an'ın Belagatinin Tezahürlerinden Birisidir

Nursî'nin dikkatini çeken konulardan birisi de, psikolojik ve ruhî açılardan
ele aldığı Kur'an'daki 'tekrar' konusudur. O bu konuyu ele alırken, beyânî i'câz-
da tekrarın konumunu överek ve 'tekrar'ı bir belagat kusuru ve estetik eksiklik
olarak değerlendiren şarkiyatçıları reddederek geleneksel belagat kitaplarında bi-
linen hususların da ötesine gitmektedir. Kur'an'ın pek çok yerinde meydana ge-
len tekrarı, ruhî ve biyolojik lezzetlerin yenilenmesi felsefesi ile tefsir ederek, bu
makamda Nursî şöyle söylemektedir:

Nasıl ki insanın yiyecekleri içerisinde, bir kısmı "kut"dur, temel gıdadır. Bu kût
olan temel gıda, tekrarlandıkça tatlılaşır, ünsiyet verir. Gıdaların bir kısmı da
"Tefekküh'tür. Bunların tekrarlanmasında usanç, tazelenmesinde ise lezzet var.
İşte bu gibi yiyecek gıdalarda böyle olduğu gibi; kelâmın da bir kısmı hakikatin
özü olup fikirlere kût ve kuvvet, ruhlara da gıdadır ki; güneşin ziyası gibi tekrar-
landıkça, istihsan ile karşılanır.. Ülfet edilmişin tekrarlanmasıyla da, tanışma ve
ünsiyet peyda edilmiş olur.. Kelâmın bir kısmı da, ziyet ve tefekküh kabilin-
dendir ki; lezzeti, suretinin tazelenmesinde ve elbisesinin çeşitlenmesindedir.⁴¹

O halde 'tekrar' kelâmında bir kusur değildir; nefislerin ünsiyet ettiği ve kalpleri
mutmain eden bir telvin, yani çeşitlemedir. Zira, tek bir renge takılıp kalmak, in-
san nefsinin hoşlanmadığı ve selim tabiatların sevmediği bir husustur. İnsan nefsi,
daima yenilenen lezzetlerden hoşlanacak şekilde yaratılmıştır. Nursî bu hakikate
kadim âlimlerin, mananın yenilenmesini güneşin ziyasına teşbih eden bir temsille
açıklayan sözlerinden istifade ederek değinmektedir. Bu mana, Ebû Temmâm'ın
şu şiirinden çıkarılmıştır:

وطولُ مقام المرء في الحي مخلِّقٌ لديباجتيه فاغترب تتجدد

«فإني رأيتُ الشمسَ زِيدَتْ محبةً إلى النَّاسِ أن ليست عليهم بسرمد».

Kişinin bir beldede uzun müddet kalması onun saygınlığını eskitir/kaybettirir; o halde gurbete git de bu saygınlık yenilensin!

Zira ben daimi olmadığından dolayı güneşin insanlar tarafından sevildiğini anladım.⁴²

İnsan nefsi yenilikten hoşlanacak şekilde yaratılmıştır; zira her bir yenilikte fazladan bir lezzet vardır. Bu yüzden, ayetler muhtelif mevkilerde tekrar edilmiştir. Her bir tekrarın sanat, estetik ve psikolojik açılarından bir katkısı bulunmaktadır. Nursî'ye göre 'tekrar' kavramını keşfetmek amacıyla yapılan bir okuma, Kur'an hitabındaki yenilenme lezzetinin, insan fitratı ile uyumlu sanatsal bir tabiat olduğunu teyit etmektedir. İmam Zerkeşî, Kur'an kıssalarının tekrar edilmesi kontekstinde belagat nüktelerinden söz ederken bu hususa şöyle işaret etmektedir:

Bu kıssalardan birisinin ihtiva ettiği manalar, defalarca tekrar edilerek müteferrik hale getirilmiştir. Belagat ehli (beliğ), bu tekrarlardaki değişimden ve nefsin sürekli yenilenen şeylerde oradan oraya dolaşmayı sevecek bir şekilde yaratılmış olmasından dolayı bunları dinlemeye bir eğilim duymaktadır. Zira, devamlı yenilenen her bir şeyde yeniden başladıkça zevkin bir hissesi vardır.⁴³

Zerkeşî'nin (rh) kelâmının muktezası şu hususlardır: *Tekrar*, nassın metninin dokusunun yenilenmesi, mana ve maksatlarının da yenilenmesidir. Yenilenme oldukça, lezzet alma yeniden başlayacaktır.

Yenilenme her şeyde rağbet görür. Zira, yeni şeyleri arzulayan ve tüketilme derecesinde çok kullanıldığından, klişeleşen ve mumyalaşan, böylelikle de, yenilenme özelliğini yitirmiş, herkesçe bilinen, alışılmış şeylerden nefret eden insan nefesine, değiştirme ve bir makamdan diğerine intikal etme sevdirilmiştir. Edebî tenkit tarihini okuyanlar, pek çok edib ve eleştirmenin daima yenilenen ve yeniden başlayan lezzet kavramına odaklandıklarını görür. Ebu'l-Ferec el-İsbehânî konuyla ilgili şöyle diyor:

İnsan tabiatında bir şeyden diğerine intikale bir istek, bilinenden yeniye geçişte bir istirahat ve rahatlama özelliği bulunur. Geçilen her yeni durum, daha önceki durumdan nefse daha lezzetli gelir. Bekleyen, kişinin yanında hazır olandan kalbe daha baskın olur.⁴⁴

Nursî tekrarda husule gelen lezzet için, duyarlı bir his ve ince bir zevki şart koşmaktadır.

Kur'ân öyle hakikatli bir halâvet göstermiş ki, en tatlı bir şeyden dahi usandıran çok tekrar, Kur'ân'ı tilâvet edenler için değil usandırmak, belki kalbi çürümemiş ve zevki bozulmamış adamlara tekrar-ı tilâveti halâvetini ziyadeleştirdiği, eski zamandan beri herkesçe müsellemler olup darb-ı mesel hükümüne geçmiş. Hem öyle bir tazelik ve gençlik ve şebâbet ve garabet göstermiş ki, on dört asır yaşadığı ve herkesin eline kolayca girdiği halde, şimdi nazil olmuş gibi tazeliğini muhafaza ediyor. Her asır, kendine hitap ediyor gibi bir gençlikte görmüş.⁴⁵

Yenilenmenin kaynağı, Kur'an-ı Kerîm'in gençliğidir ki, her tilâvetinde ve okunuşunda yenilenir. Vahyin zenginliği ve verimliliği, her okuyuşa ruhi, psikolojik ve delâlet açısından bir yenilik sunmaktadır. Nursî, yenilikle hâsıl olan lezzeti, temiz bir vicdanla ve selîm bir zevkle Kur'an'ı tilâvet eden kişinin tabiatına bağlamaktadır. Zira, fikrî melekelerini kullanmayan, yeteneklerini geliştirmemiş ve kalbi karanlıkta kalmış kişilerin, sürekli yenilenen bu lezzetten bir hisseleri yoktur.

Şüphe yok ki, *tekrar* ile güdülen maksatlara aşinalığın zayıf olması, konunun estetik boyutlarını ve sırlarını yanlış anlamak, '*tekrar*'ı bir belagat kusuru gören bazı araştırmacılar nezdinde Kur'an'da yapılan tekrarlara itirazın sebepleri arasında yer almaktadır. Hâlbuki tahkika göre, bu tekrarları gerekli kılan '*makam*'dir. Cümledeki kelâmî münasebetler ise, zorbalık ve tekellüf olmaksızın bu tekrarı gerektirmektedir. Bu gereklilik, halin muktezasını, ifade ve dilin yapısının gereklerini göz önüne almaktır. Bu yüzden Kur'an şöyle buyurur:

Hattâ bazan bir sahifede iktiza-yı makam ve ihtiyac-ı ifhâm ve belagat-ı beyan cihetiyle yirmi def'a sarîhan ve zımnen tevhid hakikatını ifade eder. Değil usanç, belki kuvvet ve şevk verir.⁴⁶

O halde tekrar, sanat, estetik ve belagat noktasında tezahür eden üstün yönleri gerekli kılmaktadır. Diğer taraftan, muhatabın tilâvet için şevkini harekete geçirmeyen, onun nazarını mana semasına ve delâlet ufkuna çevirmeyen, ayrıca, hiçbir karşılığı olmayan tekrardan kaynaklanan usanç ve bıkkınlığı da gideren bir unsurdur. O halde Kur'an'ın tekrara ihtiyacı, konteksin gerektirdiği belagat ve makam ihtiyacıdır. Tekrar, mana ile coşup taşan Kur'an metninin tabiatının doğurduğu bir gerekliliktir.

Bu yolla, Kur'an'ın i'câzında, belagati ile uyumundan dolayı, '*tekrar*'ın merkezîyetini kabul ve ikrar etmenin gerekliliği sabit olmuştur. Bu, beyanın sebeplerinin harekete geçirdiği ve makamın şartlarının gerektirdiği sanatsal/teknik bir tekrardır. Zira tekrar, rezil şeylere bulaşmamış fitratı temiz kişiler için ulaşılması ve talep edilmesi kolay bir husustur. Bu itibarla Nursî '*tekrar*' konusunu, ancak bilerek inkar edenler ile, hasta bakışlı ve kısa nazarlı insanların kabul etmeyeceği manevî mucizelerin içine dercetmiştir. Bu konuda şunları söyler:

İşte Kur'an'ın tekrar edilen hakikatleri bu kıymette olduğundan, tekraratında kuvvetli ve geniş bir mu'cize-i mâneviye bulunmasına fitrat-ı selîme şahadet eder. Meğer maddiyunluk tâûniyle maraz-ı kalbe ve vicdan hastalığına müptelâ ola

قَدْ يُنْكِرُ الْمَرْءُ ضَوْءَ الشَّمْسِ مِنْ رَمَدٍ وَيُنْكِرُ أَلْفَمَ طَعْمِ الْمَاءِ مِنْ سَقَمٍ

kâidesine dâhil olur.⁴⁷

Sonuç

Sözün özü şudur: Allâme Bediüzzaman Said Nursî, bize göre üzerinde dikkatlice durmayı ve araştırmayı gerektiren bir grup kavram ve fikir sunmaktadır. Ortaya koyduğu eserlerinde, ince bir bakış tekniği ile sağlam ilmî araçlar kullanarak, kadim belagat mirasını, irfan, bürhan ve beyan semasına en yakın metodolojik ve bilgi sahasında yüksek bir derecede temsil etmektedir. Tekrar göz atma fırsatım doğunca, bu kısa araştırmada teşebbüs ettiğim Üstad Nursî'nin şahsiyetinin gizli kalmış muhtelif yönlerini ortaya çıkarmak için incelemeye devam etmeyi hâlâ arzulamaktayım. Bu araştırmada, Nursî'ye göre Kur'an'ın belagati kavramının dayandığı ilke ve prensipleri açıklayarak ortaya çıkarmayı amaçladım. Bunu yaparken de, Arap belagati ve Kur'an'ın beyânı ile irtibatlı olan muhtelif tekniklerle iman hakikatlerinin ispatında ve tespitinde, Nursî'nin metinlerinin yol göstericiliği altında metodolojisini anlamaya çalışan anatomik bir yaklaşımı benimsedim.

Burada kayda değer bir düşünceye de işaret etmeliyim ki o da, Bediüzzaman Said Nursî'nin fikrine hâkim olan hararetle yanıp tutuşan iman gücü ve parlak edebî tenkit ruhudur. İşte bu ruh ve kuvvettir ki, Kur'an'ın belagatinin âşıklarına Nursî'yi bir işaret feneri yapmıştır. Bu ruha ulaşmanın yolu da, ancak inceleme, dikkatlice düşünme ve akli selîm ile mümkündür.

Dipnotlar

- 1 Prof. Dr., Arap Dili Bölümü Belâgat ve Stilistik hocası, Necran Üniversitesi, Suudi Arabistan.
 - 2 Bu başlık editör tarafından eklenmiştir.
 - 3 Nursî, Bedüzzaman Said, *'İşârâtu'l-'icâz fî mezâni'l-'icâz'* thk. İhsan Kasım el-Sâlihî, 1999/1420, İstanbul, Sözlür, s. 41.
 - 4 *age*, 42.
 - 5 Nursî, *Mektubat*, 19. Mektub. <http://www.risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Mektubat&Page=181>
 - 6 Nursî, *el-Mesneviyyu'l-Arabiyyu'n-Nûrî*, 1995/1415, Sözlür Neşriyat, Kahire, s. 73. Nursî, *Mesnevi-i Nûriye*, trc. Badıllı, Abdülkadir, İttihad yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 540.
 - 7 *age*.
 - 8 Nursî, Bedüzzaman Said, *İşârâtu'l-'icâz* (Arabî baskı), s. 44.
 - 9 *age*.
 - 10 *age.*, s. 240.
 - 11 Nursî, *Sözlür*, 25. Söz, <http://www.risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Sozler&Page=367>
 - 12 Nursî, *Şualar*, <http://www.risale-inur.org/yenisite/moduller/risale/index.php?tid=192>. Nursî Kur'an'ın câmiyyeti ile ilgili temel esaslardan *Şualar* adlı eserinde bahsetmektedir. Bahsi geçen bu yerlerde konuyla ilgili doyurucu ve yeterli izah bulunmaktadır.
 - 13 Nursî, *Sözlür*, 25. Söz, <http://www.risaleler.com/wwwroot/turkish/nurlar-tr/a-sozler/metin/0180.htm>
 - 14 Nursî, *Kastamonu Lahikası*, <http://www.risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Sozler&Page=674>
 - 15 Nursî, *Sözlür*, 25. Söz, <http://www.erisale.com/?locale=tr&bookId=1&pageNo=524#content.tr.1.524>
 - 16 Nursî, *Kastamonu Lahikası*, <http://www.risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=KastamonuLahikası&Page=130&Command=BookmarkCurrentPage>; Bu hârika câmiyyet kavramı konusunda daha fazla ve doyurucu bilgi için bkz. *Sözlür*, <http://www.erisale.com/?locale=tr&bookId=1&pageNo=541#content.tr.1.540>
 - 17 Nursî, *Sözlür*, 25. Söz, <http://www.erisale.com/?locale=tr&bookId=1&pageNo=534#content.tr.1.534>
 - 18 Nursî, *Muhakemat*, <http://www.erisale.com/?locale=tr&bookId=13&pageNo=103#content.tr.13.103>
 - 19 Nursî, *Sözlür*, 25. Söz, <http://www.risaleler.com/wwwroot/turkish/nurlar-tr/a-sozler/metin/0177.htm>
 - 20 Nursî, *Kastamonu Lahikası*, <http://www.risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=KastamonuLahikası&Page=131>
 - 21 Nursî, *Sözlür*, <http://www.erisale.com/?locale=tr&bookId=1&pageNo=546#content.tr.1.546>
 - 22 Nursî, *Sözlür*, <http://www.risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Sozler&Page=378>
 - 23 Nursî, *Sözlür*, <http://www.risale-inur.org/yenisite/moduller/risale/index.php?tid=208>
- Bedüzzaman'a göre Kur'an'ın selasetini, selametini ve âyetlerin birbirine cevap vermesine mani olabilecek dokuz sebep bulunuyor; ancak bu sebepler, Kur'an'ın beyânının ve tenâsübünün i'câzında istihdam edilmişlerdir. Tahkike göre, zikredilen sebepler üzerinde düşününce, aslında bunların yedi olduğu görünecektir. Nursî bunlardan bahsederken tamı tamına rakam vermeyip (*sekiz dokuz mühim esbâb*) ifadesini kullanmaktadır. Âyetlerde karışıklık ve intizamsızlığa sebep olabileceğini düşündüğü bu sebepler, -nüzul sebepleri vb.- Kur'an metninin daha iyi anlaşılması için yardımcı olabilen harici faktörlerdir. Zira Kur'anî hitabın yapısı, iki düzeyde teşekkül etmiştir: Birincisi harici bünyedir ki, Kur'an'ın bu yönü, metnin tarih ve medeniyet çerçevesi ile ilgili hususların tamamı-

nı içine almaktadır. İkincisi dahilî bünyedir: Bu da onun dil ve muhtelif ifade biçimleri/üslûplar ile ilgili dokusunu ihtivâ etmektedir. Bu sebeplerle ilgili daha fazla bilgi için bkz. *Sözler*, 2. Şule, 1. Nur.

24 Nursî, *Muhakemat*, <http://www.risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Muhakemat&Page=83>.

Nursî'nin genelde bir havuza veya muhtelif vadilerin toplandığı bir yere/mekana benzettiği '*maksat*' kavramı hakkında daha fazla bilgi için bkz. *İşârâtü'l-'icâz fî mezânni'l-'icaz*, (Arapça baskı), s. 45.

25 *İşârâtü'l-'icâz*, (Arapça baskı), s. 102.

26 Nursî, *Muhakemat*, <http://www.risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Muhakemat&Page=90>.

Nursî'nin gayet güzel icra ettiği askerlikle ilgili delilleri kullanarak küllî mânaların buldukları yerleri temsil yoluyla tanımladığına işaret etmek yerinde olacaktır. Bkz. *Muhakemat*, *Unsuru'l-Belâğat*, 6. Mesele (Tenbih).

27 Nursî, *Sözler*, <http://www.erisale.com/?locale=tr&bookId=1&pageNo=558#content.tr.1.558>

28 Nursî, *Sözler*, 25. Söz, <http://www.risaleinur.com.tr/kulliyat/0190.html>.

Bu makalenin sınırları içinde konunun ayrıntılarına girmek mümkün görünmüyor. Nursî'nin eserlerinden yararlanarak söz konusu *10 nükte-i belâğatı* tam anlamıyla kavramak isteyenler için bkz. *Sözler*. Bu sayfalarda, yeteri kadar, tatmin edici izah ve Kur'an'dan alınma uygulamalı örnekler bulunuyor.

29 Nursî, *el-Mesneviyyü'l-'Arabîyyü'n-Nürî*, s. 156; *Sözler*, 25. Söz 3. Nur.

30 Nursî, *İşârâtü'l-'icâz fî mezânni'l-'icaz*, (Arapça baskı), s. 56. (Badıllı Tercümesi)

31 Nursî, *el-Mesneviyyü'l-'Arabîyyü'n-Nürî*, s. 167-168, (Arapça baskı), (Badıllı Tercümesi) *Kat-re'nin Zeyli*, Remiz 9.

32 Nursî, *Muhakemat*, <http://www.risale.mobi/index.php?risale=1241&sayfa=24>

33 Nursî, *Şualar*, <http://www.risaleler.com/wwwroot/turkish/nurlar-tr/d-sualar/metin/0972.htm>

34 Nursî, *Şualar*, <http://www.erisale.com/?locale=tr&bookId=7&pageNo=88#content.tr.7.88>

35 *age*.

36 Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. İbn Teymiyye, *Kitâbu'l-İmân*, 1925, Mısır, Saade Matbaası, s. 34-5, 47.

37 Nursî, *Muhakemat*, <http://www.erisale.com/?locale=tr&bookId=7&pageNo=88#content.tr.13.82>

38 Nursî, *Muhakemât*, <http://www.erisale.com/?locale=tr&bookId=7&pageNo=88#content.tr.13.85>

39 *age*, <http://www.erisale.com/?locale=tr&bookId=7&pageNo=88#content.tr.13.101>

40 Nursî, *Muhakemat*, <http://www.erisale.com/?locale=tr&bookId=7&pageNo=88#content.tr.13.38>

41 Nursî, *İşârâtü'l-'icâz fî mezânni'l-'icaz*, s. 39 (Badıllı terc.'den tasarrufla.)

42 Ebû Temmâm, Habîb b. Evs el-Tâî, *Dîvan-u şî'r*, 1889, thk. Şâhin 'Atiyye, Edebiyye Matbaası, s. 91.

43 Al-Zerkeşî, Bedruddin, *el-Burhan fî 'ulûmi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, 2. Baskı, Beyrut/Lübnan, Dâru'l-Ma'rîfe 3. Cüz, s. 28.

44 el-İsbekânî, Ebu'l-Ferec, *Kitâbu'l-eğânî*, Lübnan, Müessesetu 'İzzeddin, C. 1. Cüz 1, s. 3.

45 Nursî, *Şualar*, <http://www.erisale.com/?locale=tr&bookId=7&pageNo=88#content.tr.1.602>

46 Nursî, *Sözler*, <http://www.erisale.com/?locale=tr&bookId=7&pageNo=88#content.tr.1.612>; Tekrarın estetik yönleri için bkz. *Sözler*, Emirdağ çiçeği.

47 *age*. Buradaki beyit İmam Busayrî'ye aittir. Bkz. *el-Kevakibu'd-durriyye fî medhi hayri'l-beriyeye*, thk. Ahmed Ali Hasan (Bu baskının hamisinde, İbrahim el-Bâcûrî'nin *Muhtasarı Şerh-i Şeyhu'l-Ezher* de bulunmaktadır. Bkz. İbrahim el-Bâcûrî, Kahire, Mektebetü'l-Âdâb, s. 18)